

YUNAN TARİHÇİLERİNİN GÖZÜYLE 1930 TÜRK-YUNAN DOSTLUK ANTLAŞMASI VE VENİZELOS'UN BU SÜRECE KATKILARI

Nilüfer ERDEM*

ÖZET

Lozan Antlaşması'ndan sonra 1928 yılında Venizelos Yunanistan'da tekrar iktidara gelene kadarki süreçte, özellikle Mübadele Protokolü'nün yorumu ve uygulamasındaki sorunlar ile Fener Ortodoks Rum Patrikhanesi ile ilgili bir takım meseleler sebebiyle Türk-Yunan ilişkilerinde pürüzler yaşanmıştır. 19 Ağustos 1928 seçimleriyle Venizelos son derece güçlü bir şekilde iktidara geldiğinde, Yunanistan nüfusunun yaşam koşullarını iyileştirme gayreti içine girmiştir. Venizelos hükümeti diğer taraftan Yunanistan'ın büyük güçlerle ve komşu ülkelerle ilişkilerini düzenlemek istemiştir. Sorunlar olmasına rağmen Türkiye ile yakın işbirliğine gitmek, Venizelos'un dış siyasetinin en önemli hedefini teşkil etmiştir. Bunun en çarpıcı göstergesi, Venizelos'un seçim zaferinden sadece on bir gün sonra Türk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü (Aras) Bey'e ve Başbakan İsmet (İnönü) Paşa'ya gönderdiği mektuptur. Türkiye'den de olumlu yanıt gelmesi üzerine Türk-Yunan dostluğuna giden yol açılmıştır.

Venizelos dostluk adına Yunanistan'da özellikle göçmenlerden gelen muhalefeti göğüslemiş, kendisini bu dostluktan alıkoymak isteyenlere kulaklarını kapatmış ve Yunan halkına barışın önemini, Yunanistan sınırları içindeki alanın gelişmek için yeterli olduğunu anlatan mesajlar vermiştir. Bu sayede Yunan başbakanının Ankara ziyareti 30 Ekim 1930 günü Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakemlik Antlaşması; Deniz Kuvvetlerinin Sınırlandırılmasına İlişkin Protokol; İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Antlaşması'nın imzalanmasıyla neticelenmiştir. Yunanistan bu antlaşmalarla öncelikle sınırlarını güvenceye almayı ve deniz silahlanmasına ayrılmak kaynakları başka sahalara aktarmayı amaçlamıştır. Yunan tarihçileri Venizelos'un dostluk uğruna bazı icraatlarını ve söylemlerini aşırı bularak eleştirilebilmektedir. Yine de pek çoğuna göre 1930 yılındaki antlaşmalar Venizelos'un en büyük diplomatik başarılarıdır ve geçmişten gelen sorunları aşmak, dostlukla işbirliğine yönelmek isteyen iki halkın özgür ve bağımsız diplomatik etkinliği, cesaretli bir girişim ve gerçekçi bir siyasettir.

Anahtar Kelimeler: Dostluk Antlaşması, Venizelos, Yunan, Helen, Yunanistan.

The 1930 Turkish-Greek Friendship Treaty and Aid of Venizelos to this Process from the View of Greek Historians

ABSTRACT

There were problems in Turkey – Greece relations after the Lausanne Treaty up to year 1928 which Venizelos came to power. Main problems were about the interpretation of exchange protocol and various problems related with Fener Patriarchate. At elections of August 19, 1928 Venizelos became a powerful leader and he tried to rise the life quality of Greek citizens. The

* Dr., İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü.

Yunan Tarihçilerinin Gözüyle 1930 Türk-Yunan Dostluk Antlaşması ve Venizelos'un Bu Sürece Katkıları

Venizelos government also tried to strengthen the relations of Greece with leading and neighboring countries. In spite of existing problems, the main target of Venizelos's foreign policy was to cooperate with Turkey. Venizelos only 11 days after from his election victory sent a letter to Turkish foreign minister Tefik Rüştü (Aras) and Prime Minister İsmet (İnönü). This was the main evidence of his policy. With positive answer of Turkey's to this letter the way to Turkish - Greek friendship opened.

Venizelos tried hardly for friendship especially he stood against the opposition of the immigrants. He closed his ears to conflicts, he told to Greeks the importance of the peace and he gave messages regarding that the existing area of Greece is enough for development. Regarding to this the visit of Greek prime minister on October 30, 1930 ended fruitfully. In this visit "The Friendship, Neutrality, Agreement And Arbitration Treaty", "The Protocol Related With Limitation Of The Naval Forces", "Residence, Trade And Sailing Agreement" were signed. The purpose of Greece with these agreements was firstly to secure its borders and to move the sources saved for naval weapons to other needs. Greek historians can criticize that some actions of Venizelos were extreme for friendship. But most of them accept that the agreements signed at 1930 were a big political success for Venizelos. This was a realistic diplomacy and a generous enterprise to solve the problems of the peoples of two countries that were seeking peace and cooperation.

Key Words: The Friendship Treaty, Venizelos, Hellene, Greece, Greek.

GİRİŞ

Lozan Antlaşması Türk-Yunan ilişkilerinde önemli bir dönemeç teşkil etmiş ve iki devlet arasındaki sürtüşmenin temel nedenlerini ortadan kaldırmıştır. Her ne kadar Lozan Antlaşması'nın talep ettiği fedakarlıklar katlanılabilir ve mantıklı sınırlar içerisinde kalmışsa da, 1930'lardaki Türk-Yunan dostluğuna giden yol pürüzsüz olmamış ve güzergah üzerine bir takım engeller çıkmıştır.

En büyük engellerden biri, 30 Ocak 1923'te imzalanan "Türk ve Rum Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol"ün yorumu ve uygulamasındaki sorunlar olmuştur. Bu protokole göre Türk topraklarına yerleşmiş Rum Ortodoks dininden Türk uyruklularıyla, Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman dininden Yunan uyruklularının, 1 Mayıs 1923 tarihinden başlayarak zorunlu mübadelesine girişilecektir. Ancak öngörülen mübadele İstanbul'da oturan Rumlarla, Batı Trakya'da oturan Müslümanları kapsamayacaktır. Protokolün 2. maddesi uyarınca İstanbul Belediye sınırları içinde 30 Ekim 1918 gününden önce yerleşmiş (établis) bulunan tüm Rumlar, İstanbul'da oturan Rumlar ve 1913 Bükreş Antlaşması'nın saptamış olduğu sınır çizgisinin doğusundaki bölgeye yerleşmiş tüm Müslümanlar, Batı Trakya'da oturan Müslümanlar sayılacaklardır (Soysal, 2000: 185). Ancak bu noktada Yunanistan, 30 Ekim 1918 öncesinde İstanbul'da bulunan tüm Rumların yerleşmiş sayılmasını isteyince anlaşmazlık çıkmıştır (Özel, 2002: 643; Psomiadis, 2004: 108, 151-152). Aynı protokolün "...Bağıtlı Yüksek Taraflara, mübadele edilecek halklara, gidişleri için saptanmış günden önce

yurtlarını bırakıp gitmelerine yol açmak, ya da mallarını ellerinden çıkarmak üzere, doğrudan ya da dolaylı hiçbir baskıda bulunmamayı, karşılıklı olarak yükümlenirler.... Mübadele dışı bırakılacak bölgelerde oturanların, bu bölgelerde kalmak ya da oralara yeniden dönmek haklarıyla Türkiye ve Yunanistan'da özgürlüklerinden ve mülkiyet haklarından serbestçe yararlanmalarına hiçbir engel çıkartılmayacaktır... (Soysal, 2000: 190)” diyen 16. maddesiyle ilgili de bir takım ihlaller söz konusu olmuştur (Özel, 2002: 643; Psomiadis, 2004: 112; Uysal, 2007: 3).

Türk Yunan dostluğuna giden güzergahtaki pürüzlerden bir diğeri, Fener Ortodoks Rum Patrikhanesi sorunu olmuştur. Patrikhanenin İstanbul'da kalmasına karşılık, Türkiye Lozan Antlaşması sonrasında bu kurumun Başpapazlık olduğu ilkesini benimsemiş¹ ve Anadolu Harekatı süresince Yunanistan'dan yana tavır almış olan Patrik Meletios'un² istifası üzerine seçime katılan patrik adaylarından Papa Eftim olarak tanınan Türk Ortodoksların lideri, Keskin Piskopos Vekili Pavli Karahisarlıoğlu'nu desteklemiştir³. Konuyu ele almış olan Psomiadis, Meletios'un tutumunun İstanbul'daki patrikhanenin konumunu sarstığını kabul etmekte ve Papa Eftim'e verilen desteği, Türkiye'nin kilise içindeki hizipleri desteklemesi olarak yorumlamaktadır. Daha sonra bu desteğini çekerek tarafsız bir tutum izleyen Türkiye, 13 Aralık 1923'te seçimle göreve gelen Grigorios'un patrikliğini onaylamıştır. Ancak Grigorios'un 16

¹ Helenler, Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin “Ekümenik” yani “Evrensel”, bir diğer deyişle ulusüstü bir kurum olduğunu kabul etmektedirler. Oysa Türkiye Lozan sonrasında artık bir Patrikhane değil, bir Rum Başpapazlığı olduğu görüşünü benimsemiş ve Fener Başpapazı'nı sadece Türkiye'deki Ortodoks Hıristiyanların ruhani lideri olarak kabul etmiştir. Bkz. (Özel, 2002: 653).

² Yunanca'nın Türk Alfabesi kullanılarak yazılışı konusunda Türkiye'de kurum ve kişilerin farklı uygulamalara gittikleri görülmüştür. Suat Sinanoğlu, Tarih Kurumu, Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Ankara Milli Kütüphanesi uygulamaları buna örnek olarak gösterilebilir. Biz, kullanılan Transliterasyon uygulamalarından hiç birini benimsemedik. Çünkü bizim kanaatimize göre, bunların hiç birinde Yunanca okunuş tam olarak karşılanamamaktaydı. Bu esasen, Yunanca'da i, e ve o gibi seslerin birden fazla harfle karşılanmasından ve bunların farklı olarak belirtilmesi gerektiğinden kaynaklanan bir zorluktu. Tüm bunları düşünerek tezimizde, Yunanca kelimelerin okunuşunu esas aldık ve kelimenin Yunanca olarak en yakın okunuş şeklini vermeye çalıştık.

³ Konya, Niğde, Nevşehir, Kayseri ve Ankara civarında yaşayan Karamanlı denilen topluluk, Ortodoks Hıristiyan olmakla birlikte Türkçe konuşan bir halktır. İç bölgelerde oturdukları için, Karamanlılar uzun süre Yunan ulusçuluğu ile tanışmamışlardır. Milli Mücadele esnasında Karamanlılar, öteki Hıristiyan unsurlardan farklı bir tavır sergilemişlerdir. Nisan 1921'den sonra çeşitli gazetelere telgraflar göndererek, devlet aleyhine çalışan Fener Patrikhanesi'nden ayrılmak ve bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi'ni kurmak istediklerini, kendilerinin Türk olduklarını ve tıpkı Bulgarlar gibi bağımsız bir ulusal kiliseye sahip olma hakları bulunduğunu ileri sürmüşlerdir. Daha sonra valiliklere başvurarak resmi yollardan taleplerini dile getirmişlerdir. Karamanlıların belirli bir amaç etrafında örgütlenme işini ve liderliklerini, Papa Eftim olarak bilinen Keskin Piskopos Vekili Pavli Karahisarlıoğlu üstlenmiştir. Bkz. (Türk Dış Politikası, 2002: 355-356).

Yunan Tarihçilerinin Gözüyle 1930 Türk-Yunan Dostluk Antlaşması ve Venizelos'un Bu Sürece Katkıları

Kasım 1924 tarihindeki ölümü, 17 Aralık 1924'te yapılan seçimlerde bir mübadil olan Konstantinos Arapoğlu'nun (Arapoğlu Konstantin) seçilmesi ve Türkiye'nin Konstantin'i Yunanistan'a sevk etmesi iki devlet arasında yeni bir gerginliğe yol açmıştır. Psomiadis (2004: 130-139), Konstantinos Arapoğlu'nun patrik olarak seçilmesinin Türk-Yunan ilişkilerini çok zedelediğine, daha patrik seçilmekten önce mübadil olduğuyla ilgili aleyhine kampanya başlatıldığına işaret etmektedir. Gerginlik politikası ve girişimlerinden sonuç alamayan Yunanistan tutumunu değiştirerek 22 Mayıs 1925'te Konstantinos Arapoğlu'nun istifa etmesini sağlamış, 13 Temmuz 1925'te yapılan seçimlerde Vasilios Georgiadis'in yeni patrik olarak göreve başlamasıyla iki ülke ilişkilerinde olumlu yönde bir gelişme söz konusu olmuştur (Uysal, 2007: 11-12).

1925'te başlayan ikili görüşmeler, Türk-Yunan ilişkilerine egemen olan kimlerin yerleşik sayılacakları, mübadil malları, patrikhanenin konumu gibi sorunların çözümüne yönelik ilk önemli adımı teşkil etmiştir. Bu olumlu girişimin başlatılmasında İsmet Paşa'nın Lozan'dan arda kalan sorunları çözerek, Türkiye'nin uluslararası yalnızlığını sona erdirmek ve içeride ekonomik ve sosyal reformları gerçekleştirmek konusundaki kararlılığı önemli bir etkidir. Diğer taraftan kendi ülkesinde ekonomik ve sosyal sorunlarla karşı karşıya bulunan ve Balkanlı komşularıyla sorunlarını çözmek isteyen Andreas Mihalakopulos Hükümeti bu fırsatı değerlendirmiştir (Türk Dış Politikası, 2003: 342-343). Andreas Mihalakopulos, Türk-Yunan dostluğuna giden süreçte üzerinde önemle durulması gereken bir isimdir. "Komma Ton Fileleftheron [Liberal Parti⁴]"ye katılarak 1911 yılında bu partiden ilk kez milletvekili seçilmiş olan Mihalakopulos, Venizelos'un yakın mesai arkadaşlarından. Eleftherios Venizelos, Aleksandros Zaimis ve Konstantinos Çaldaris Hükümetlerinde ekonomi, tarım, harbiye ve dışişleri bakanlıkları gibi görevler üstlenmiş olan Mihalakopulos, Venizelos'la birlikte Yunanistan'ın sınırlarını da belirlemiş olan Sevr ve Lozan konferanslarına da katılmıştır. 7 Ekim 1924-26 Haziran 1925 tarihleri arasında Yunanistan Başbakanı olan Mihalakopulos hakkında, Yunanistan'ın bir diğer ünlü siyasetçisi Georgios Papandreu'nun "...Büyük Giritli (Venizelos) kazara ortaya çıkmamış olsaydı, belki de bu

⁴ "Komma Ton Fileleftheron [Liberal Parti]" 1910 yılında Eleftherios Venizelos tarafından kurulmuştur. Partinin temel ideolojisi parlamenter düzen içinde sosyal, ekonomik ve siyasal özgürlüğün elde edilmesidir. Liberal Parti 1910-1923 döneminde çeşitli defalar iktidara gelerek, Yunanistan'ın kaderi açısından önemli bir rol oynamıştır. 1924 yılından sonraki partinin ikinci döneminde, Venizelos Yunanistan'dan ayrıldığı için liberaller üç gruba bölünmüşlerdir (Kafantaris, Mihalakopulos ve Sofulis'in liderliğinde). Ancak 1928 yılında Venizelos'un siyasete geri dönüşüyle Liberal Parti'de birlik sağlanmıştır. Kurucusunun 1936'daki vefatı akabinde parti yeniden bölünmüş ve ismini güçlü olan Sofulis grubu sahiplenmiştir. Sofulis'in vefatı üzerine parti liderliğini Eleftherios Venizelos'un oğlu, Sofoklis Venizelos üstlenmiştir. Liberal Parti daha çok toplumun burjuva ve orta sınıfını temsil etmiştir. Bkz. (Hering, 2004: 777-817; Egkiklopedia, 2002: 228).

dönemde Mihalakopulos hüküm sürecekti. Ancak bir mesai arkadaşı olarak eşsiz olduğu kesindir...” değerlendirmesi bir hayli çarpıcıdır⁵.

21 Haziran 1925'te imzalanan Ankara Antlaşması, mübadeleden kaynaklanan mali ve hukuksal sorunların giderilmesini hedeflemiştir. Bu antlaşmayla Türkiye 30 Ekim 1918'den önce ve o sırada İstanbul'da mevcut bulunan tüm Rumlara (Ortodoks ve Türk vatandaşı olmasa bile), yerleşmek niyetine bakmaksızın yerleşik sıfatını tanımıştır. Ayrıca, yasal pasaportları olmaksızın ülkelerini terk edenler hariç olmak üzere yerleşik sıfatı tanınan Batı Trakya Müslümanları ve İstanbul Rumları ülkelerine serbestçe dönebilecek, mallarına sahip olabileceklerdir. Söz konusu kişilere mallarını iade etmek olasılığı yoksa, adil bir tazminat ödenecektir. Temel anlaşmazlık sorunlarına çözüm getiren Ankara Antlaşması iki ülke ilişkilerinin düzelmesine ve ilk kez Türkiye'nin Atina'ya büyükelçi atmasına yol açmışsa da hiçbir zaman uygulanamamıştır. Yapılan bazı düzenlemelere Karma Mübadele Komisyonu karşı çıkmış olmakla birlikte, Ankara Antlaşması'nın yürürlüğe girememesinin en önemli nedeni Mihalakopulos Hükümetinin düşürülmesidir. 25 Haziran 1925'te iktidara gelerek diktatörlük rejimi kuran General Theodoros Pagkalos eski hükümetin çizgisini terk edip, dış politikada Lozan'ı revize etmek amacı güden ihtirash bir tutumu benimsemiştir (Psomiadis, 2004: 114-117; Türk Dış Politikası, 2003: 343). Diğer taraftan sonraki süreçte Mihalakopulos yeni roller üstlenmiş, 1930 Türk-Yunan Dostluk ve Barış Antlaşması'na imza koyan isimler arasında yer almıştır.

Theodoros Pagkalos Yunanistan'ın Anadolu'ya çıkardığı orduda kurmay başkanlığı görevinde bulunmuş, Anadolu Harekatı'nın Yunanistan için felakete sonuçlanması üzerine başlayan ihtilale katılmış, hatta ihtilalcilerin kurdukları hükümette harbiye bakanlığı görevini üstlenmiş ve Doğu Trakya'nın Türkiye'ye bırakılmasına şiddetle karşı çıkmış bir isimdir (Haciantonyu, 2004: 184, 203-221; Erdem, 2009: 209, 502, 510-511, 530). Yunanlı tarihçi Haciantonyu (2004: 312-313), 1922'den sonra “hiçbirşey istemiyoruz” diyen yenilmişlik duygusu içindeki siyasetten ayrılan tek hükümetin, Pagkalos'un ki olduğunu kaydetmektedir. Haciantonyu'ya göre; Pagkalos teslimiyetçiliği ve çekingenliği reddederek, Anadolu Felaketi'yle Megali İdea'nın kesin bir şekilde sonlandığını hiçbir zaman kabul etmemiş, Lozan Antlaşması'nın yeniden düzenlenmesi ve Doğu Trakya'nın Yunanistan'a dahil edilmesi hırsıyla hareket etmiştir. Pagkalos'un Haziran 1930'da “Patrida [Vatan]” Gazetesi'nde yayınlanan makalesindeki, “Doğu Trakya'nın verimli ovalarının işgal edilmesinin ulusal bir gereklilik olduğu” inancını kaydettiği sözleri, O'nun bu

⁵ 1876 doğumlu olan Mihalakopulos, 1938'de vefat etmiştir. İyi bir hatip ve siyasi yetenek olarak tanınmıştır. (1912-1916) Milli Ekonomi, (1917-1918) Tarım, (1918) Harbiye, (1920) Tarım, (1924) Ekonomi, (1918-1933) Dışişleri Bakanlığı görevlerinde bulunmuştur. Bkz: (<http://www.el.wikipedia.org> ; <http://www.sansimera.gr/biographies/266>)

Yunan Tarihçilerinin Gözüyle 1930 Türk-Yunan Dostluk Antlaşması ve Venizelos'un Bu Sürece Katkıları

hırsının iki ülke arasında dostluğun doğmakta olduğu süreçte de devam ettiğini ortaya koyar niteliktedir. Pagkalos iktidara geldiği dönemde Mussolini'nin yayılmacı siyasetini ve Türkiye'nin Musul sebebiyle İngiltere'yle problem yaşadığını görerek, neredeyse ideallerini gerçekleştirebileceğine inanmıştır. İlk başlarda İtalya ve özellikle de İngiltere, Ankara ile diyalogunda Yunan tehdidini müzakere unsuru yapabilmek için Pagkalos'u bir noktaya kadar cesaretlendirmişlerdir. Bu hislerle Pagkalos Ankara Antlaşması'nın onayını geciktirdiği gibi, Yunan Ordusu'nun Balkanlardaki en güçlü ordu olduğuna dair beyanatlarda da bulunmuştur.

Fivos Grigoriadis (1972: 238-239) kitabında, savaş sonrasında Ankara'da Yunan elçisi olarak bulunmuş Pepes Argiropulos'a ait bir anekdot aktarmakta ve Yunanistan'da Pagkalos'un iktidarda olduğu dönemde Türkiye Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'nın diyalogtan yana tavrına işaret etmektedir. Pepes Argiropulos 1925 yılında Rus, Polonyalı ve İstanbul'dan gelen diğer yabancı diplomatlarla birlikte Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında hazır bulunmuştur. Mustafa Kemal Paşa beraberinde Tefvik Rüştü (Aras) Bey de olduğu halde tüm salonu aşarak Yunanlı elçinin yanına yaklaşmış ve dostane bir tavır içinde, "Her iki taraf da savaş alanında üzerine düşen sorumluluğun gereklerini yerine getirmiştir. Ama artık savaşlar geride kalmıştır" diyerek, bundan böyle Türkiye ile Yunanistan'ın barış içinde yaşaması ve işbirliği yapması gerektiğini vurgulamıştır. Argiropulos da aynı usluhta yanıt vermiş ve bu sohbet epey bir süre devam etmiştir. Argiropulos'a göre temkinli ve kararsız olanlar, o andan itibaren önyargılarından arınmış olarak kendisine yaklaşmışlardır. Ağustos 1926'da Pagkalos'un iktidardan düşürülmesiyle Yunanistan, Aleksandris'in ifadesiyle "müzakereci ve temkinli" siyasetine geri dönmüş, Türk-Yunan ilişkilerine kaldığı noktadan devam etme fırsatı yakalanabilmiştir (Aleksandris, 1988: 36-37).

Türkiye'yle Yunanistan arasında kesilen görüşmelerin yeniden başlamasıyla, 1 Aralık 1926'da Atina Antlaşması imzalanmıştır. 23 Haziran 1927'de yürürlüğe giren Atina Antlaşması, yerleşikler sorunundan çok mali sorunları çözme amacını taşımıştır. Bu antlaşmaya göre, Yunanistan'ın mübadeleye tabi bölgelerinde yerleşik olup, Balkan Savaşı'nın başlama tarihi olan 18 Ekim 1912'de bu bölgelerden ayrılmış veya öteden beri ülke dışında oturmuş olan Müslümanlarla tüm Türk uyruklulara ait taşınmazlar Yunan hükümetinin mülkiyetine; Türkiye'nin mübadeleye tabi bölgelerinde oturmakta olup 18 Ekim 1912'den önce bu ülkeden ayrılmış veya öteden beri ülke dışında oturmuş olan Rumlarla tüm Yunan uyruklulara ait taşınmaz mallar Türk hükümetinin mülkiyetine geçecektir. Her iki tarafın eline geçecek taşınmazların değerlerinin saptanmasından sonra, alacak ve borçlar takas veya mahsup edilecektir. Bunun dışında İstanbul ve Batı Trakya gibi mübadele dışı bırakılmış bölgelerdeki Rum ve Müslüman halkın taşınmazları, anlaşmanın yürürlüğe

girmesinden itibaren en geç bir ay içinde ve vergiden bağışık olarak sahiplerine geri verilecektir. Atina Antlaşması'nın uygulanması sırasında yeni teknik sorunlar ortaya çıkmış, iki tarafta taşınmaz malların kıymetleri konusunda farklı değerlendirmeler yapılmıştır. Sorunların çözümü için Venizelos'un seçim zaferini beklemek gerekmiştir (Psomiadis, 2004: 117-118; Türk Dış Politikası, 2003: 343-344).

1. ELEFTHERİOS VENİZELOS'UN SİYASETE DÖNÜŞÜ

1.1. Yunanistan'da 1928 Seçimleri ve Güçlü Bir İktidar

1915 yılında, başka bir ifadeyle "Megali İdea rüyacısı" olarak tanındığı birinci döneminde Venizelos Yunan halkına, "...Yunanistan'ın çoğalmasında büyümesi sadece ahlaki ihtiyaçları iyileştirmeyecektir. Boyunduruk altındaki kardeşlerine karşı sorumluluklarını yerine getirmek için ulusal bir atak gerçekleştirirken, bunun en önemli ön koşulu bu devletin yaşayabilir olmasıdır... Güçlü ve zengin, sınırları içinde canlı bir sanayi gerçekleştirebilecek, temsil ettiği çıkarlar doğrultusunda olabildiğince mükemmel koşullarla diğer devletlerle ticari anlaşmalar yapabilecek, dünyanın neresinde olursa olsun Yunan vatandaşlarını koruyabilecek ve ona gururla 'Ben Helenim' dedirtebilecek güçlü ve zengin, büyük bir Yunanistan oluşturalım..." şeklinde ifade ettiği bir hedef koymuş ve büyük Yunanistan'ı gerçekleştirmek üzere bu sözlerden birkaç yıl sonra Anadolu Harekatı düzenlenmiştir (Eleftheriu K. Venizelu Politike İpothike, 2002: 258). Ne var ki Yunan Ordusu'nun Anadolu'ya sefer düzenlemesinin ve Sevr Antlaşması'nın en önemli mimarı olan Venizelos, 1920 Kasım'ındaki seçimleri kaybetmesini Yunan halkının siyasetini onaylamaması olarak yorumlamış ve bu sebeple hem başbakanlıktan, hem de parti liderliğinden ayrılarak Yunanistan'ı terk etmiştir (Venizelu, 2002: 50-63; Delta, 1978: 60-73; Erdem, 2009: 275-278). Herşeye rağmen yetenekli bir diplomat olarak tanınan Venizelos, Lozan Konferansı'nda Yunanistan'ı temsil etmiştir (Soysal, 2000: 78).

Venizelos 1927 Nisan'ında Yunanistan'a geri dönmüş, Zaimis hükümetinin ekonomi ve dış siyasetini beğenmemesine rağmen aktif siyasetten uzak kalmakta ısrar ederek Hanya'ya yerleşmiştir. Ancak bir süre sonra bazı gelişmeler neticesinde aktif siyasete dönerek, Liberal Parti'nin liderliğini üstlenmeye karar vermiştir. Bir yasa tasarısıyla ilgili meclisteki görüşmeler esnasında Venizelos siyasete dönüş sebebini, "...Çalışmak ve oluşturulmuş olanı desteklemek için geldim. Çünkü Anadolu Felaketi'nden sonra Yunanistan, Akrokeravniya'dan Meriç'e kadar ulaşmaktadır. Helen tarihinin bugüne kadar görmediği ölçüde ulusal olarak homojen bir devlettir. Daha büyük olduğumuz dönemlerde, Makedon veya Bizans imparatorluklarıydık" sözleriyle açıklamıştır (Eleftheriu K. Venizelu Politike İpothike, 2002: 282-283). Dostlarından

Yunan Tarihçilerinin Gözüyle 1930 Türk-Yunan Dostluk Antlaşması ve Venizelos'un Bu Sürece Katkıları

Delta'ya ise askeri müdahaleden, partisinin parçalanmasından ve yıpranmasından korktuğu için tekrar siyasete döndüğünü ifade etmiştir (Delta, 1978: 166). Bu süreçte Venizelos'un Liberal Parti'yi "rejime karşı varolan tehlikeler, diktatörlük tehtidi ve iktidar boşluğunun sebep olabileceği sosyal patlamalar karşısında en önemli sığınak" olarak işaret ettiği görülmektedir. Oysa T. Aleksopulos gibi liberallerin liderinin siyasete dönüşüne eleştirel yaklaşanlar, O'nun 1920'den önce merhametsiz bir savaş tanrısı olduğunu, 1928'den sonra gagasında zeytin dalı taşıyan bir barış güvercinine dönüştüğünü ifade etmişlerdir⁶. Bu şekilde düşünenlere göre Venizelos günahkar geçmişini aklamak, kendini beğenmişliğini ve arkadaşlarının kaprislerini tatmin etmek için geri dönmüştür (Plumidis, 1980: 618). Yunanlı tarihçilerden Hacıantoniyu (2002: 351) Venizelos'un siyasete dönüşüyle ilgili değerlendirmesinde, "Eski ihtilalci ve devrimci, şimdilerin deneyimli siyasetçisinin", rakiplerinin tüm şerrine rağmen devletin barışçıl bir şekilde yeniden restore edilebilmesi için partiler üstü bir lider olmayı amaçladığını ifade etmektedir.

4 Temmuz 1928'de hükümet kuran Venizelos, seçimlere gitmiştir. 1928 seçimleri öncesinde kendisini Selanik'te ziyaret eden bir heyete Venizelos'un verdiği mesaj, "... Benim zamanımda savaş olmayacak... Bazıları yanlış olarak beni savaşsever olarak tanıyorlar. Savaş hiçbir zaman siyasetim olmadı. Boyunduruk altında olanlar varken, devletin onları korumakla ilgili yükümlülüklerini yerine getirmek zorunda kaldım... Halkın refahını temin etmek için varolan devlette örgütlenmemiz gerekiyor. Yunanistan'ın küçük olduğu düşüncesine katılmıyorum... Meriç'e kadar olan sınırlarımız yeterlidir. Ulusal yeteneklerimizi geliştirecek ve refah içinde yaşayacak şekilde hepimiz sığıyoruz" şeklindedir ve 23 Temmuz 1928 tarihli "Elefthron Vima [Özgür Adım]" Gazetesi'ne de yansımıştır (Eleftheriu K. Venizelu Politike İpotihike, 2002: 281).

Venizelos'un hatıralarını yazmamış olması sebebiyle, O'nun sözlerini derleyerek siyasi mirasını ortaya koymayı kendine görev edinmiş Stefanos İ. Stefanu, Giritli siyasetçinin yönetmek için geri döndüğünde güçlü bir hayal gücüyle 1915'te tasarladığı ve 1920'de ustalıkla inşa ettiği, Helen ulusunun rüyalarındaki Yunanistan'ın artık bulunmadığına işaret etmektedir. Bu rüyalarla kıyaslandığında daha küçük, ancak Venizelos'un 1910'da devraldığına göre daha güçlü bir Yunanistan vardır. Venizelos'un özel sekreteliğini de yapmış

⁶ 29 Ekim 1930 tarihinde Cumhuriyet Gazetesi'nde Akagündüz imzasıyla bir makale yayınlanmıştır. Yazar makalesinde dört Venizelos'tan söz etmiştir. Bunlardan birincisi, ulusu için başını ortaya koyan ve ulusuna bir vatan kuran Venizelos'tur. İkincisi, Osmanlı Devleti'ne düşmanlığıyla şöhret bulmuş, üçüncüsü ise hesapçı ve realist Venizelos'tur. İki ulusun tarihini ve seyrini teşkil eden ana defterler üzerinde uzun uzadıya araştırmalar yapmış ve bütün hesapların kapatılmış olduğunu görmüştür. Dördüncüsüyse, Tatavla'nın Venizelos'udur. Bkz. (Akagündüz, 29 Teşrinievvel 1930:3)

olan Stefanu, “Sevr Antlaşması’nı meydana getirmiş olanın yerinde bir başkası olsaydı, 1928’de geri döndüğünde Bizans’ın altın imparatorluk giysisini giymiş geçmişinin kurbanı olurdu. Özellikle de 65 yaşındaysan ve ideallerindeki bu dünya zaferlerle neredeyse gerçekleşmek üzereyken, çocukluktan beri içinde varolan dünyaları bizzat kendi ellerinle ruhundan söküp atabilmek olanaksız gibidir. Herşeye rağmen Venizelos imkansızı başarmıştır” diyerek, bunu insani cesaretin mucizesi ve uyum göstermenin başyapıtı olarak değerlendirmektedir. Stefanu sözlerinin devamında Venizelos’un yeni siyasi tavrında kaybedilmiş rüyayı özlediğinin hiç işitilmediğine, artık O’nun için doğu sınırı Meriç’e ulaşmış Yunanistan’ın varolduğuna işaret etmekte ve “Bu, Helen ulusunun nihai meskenidir. Yeni antlaşmalar, genişleme hayalleri kurmaya izin vermemektedir. Şaşırılmış olan ulusa bunu ilan etme cesaretini ilk gösteren kişi de yine Venizelos olmuştur. Yaratıcı iyimserliğinin içinde, rüyaların külleri arasında yeni ulusal hayallerin tohumlarını aramıştır. 1920’ye kıyasla Yunanistan küçülmüşse de, göreceli olarak büyüktür. Özellikle şimdi, dünya üzerindeki en yoğun ve ulusal olarak homojen devletlerden biri olma avantajına sahiptir. Bu avantaj 1928’lerin yeni Venizelos’u için barışla ilgili arzularındaki kıvılcımı, ulusun önüne koyduğu yeni idealler için teselli edici umudu oluşturmaktadır (Eleftheriu K. Venizelu Politike İpothike, 2002: 258)” demektedir.

19 Ağustos 1928’de gerçekleştirilen seçimlerde Liberal Parti kolay kolay elde edilemeyecek bir zafer kazanmış, Antivenizelistlerin kalelerinde dahi oy almayı başarmıştır (Hering, 2004: 1142). Venizelos ve partisi, oyların % 61’ini alarak iktidara gelmişlerdir (Hacıantoniyu, 2002: 352). Fivos Grigoriadis (1972: 204-206) Venizelos’un liderliğindeki liberallerin bu zaferiyle ilgili olarak hiç kimsenin, ne dostun, ne düşmanın, ne liderin, ne de taraftarların beklemediği ölçüde büyük bir zafer olduğunu kaydetmektedir. Venizelos eşi Elena’ya yazdığı mektupta beklenmeyen bu zaferi, “Seçimle ilgili gönderdiğim telgraflara şaşıracaksın. Her ne kadar tüm tahminler büyük demokratik zafer kazanacağımız yönündeysen de, ben 1920 Kasım seçimlerinin hiç beklenmeyen sonuçlarından⁷ sonra çok temkinliydim. Bu sebeple Pazar gece yarısı, Atina ve Pire’deki parlak zaferi bildiğim ve taşradan da sonuçlar gelmeye başladığı halde sana, 250 sandalyenin 140 ila 160 kadarını kazanmayı beklediğimi söylüyordum. Pazartesi sabahı 180, öğlen 200 ve öğleden sonra 220 kadarını kazanmayı beklediğimi yazdım... Gerçekten de bu zaferin büyüklüğüne örnek gösterilemez. Yunan halkının bana 1912’de verdiği⁸ çok ötesindedir. Yunanistan’daki tüm seçimlerden yüksektir ve hiçbir Avrupa devletinde de böylesine büyük bir seçim zaferini bilmiyorum. Gerçekte Yunan halkı beni,

⁷ 1920 Kasım’ında gerçekleştirilmiş olan seçimlerde liberaller 369 sandalyenin 118’ini, yani oyların %32’sini almışlardır (Hering, 2004: 949; Erdem, 2009: 273).

⁸ 1912 Mart’ında gerçekleştirilmiş olan seçimlerde liberaller, toplam 181 sandalyenin 146’sını almışlardır (Hering, 2004: 815; Erdem, 2009: 68).

Yunan Tarihçilerinin Gözüyle 1930 Türk-Yunan Dostluk Antlaşması ve Venizelos'un Bu Sürece Katkıları

parlamentar rejim diktatörü haline getirmiştir” sözleriyle yorumlamıştır. Bu seçim zaferi hakkında Yunanlı tarihçi Svoronos (1999: 128), “Venizelos’un güçlü bir çoğunluk elde ederek iktidara gelmesiyle, Anadolu Felaketi akabindeki siyasi dengesizlik durumu sona ermiştir” değerlendirmesinde bulunurken Hacıantoniyu (2002: 352), “Venizelos’un karakteri ve insanların ondan olan beklentileri tüm muhalefeti sıfırlamıştır” yorumunu getirmiştir.

1.2. Venizelos’un Dış Siyasetinin Hedefleri

Büyük seçim zaferiyle gelen Venizelos hükümeti derhal restorasyon işlerine koyulmuş ve Yunanistan nüfusunun yaşam koşullarını iyileştirme gayreti içine girmiştir. Ancak liberallerin kurduğu hükümetin en büyük başarısı, yürütülen diplomasi sayesinde Yunanistan’ı siyasi yalnızlığından da çıkaracak olan dışişleri alanında olmuştur. 1934 Şubat’ındaki bir gizli oturumda Venizelos dış siyasetinin hedeflerini, “Bu siyaset özellikle Yunanistan’ın büyük bir Akdeniz gücü olan komşu İtalya’yla olabildiğince içten ve bir asırdan beri Fransa ve İngiltere’yle varolan ilişkilerine benzer bir ilişki kurmasından ibarettir. Dış siyasetimizin ikinci hedefi sadece Yugoslavya ile varolan sorunlarımızın değil, aynı zamanda Türkiye ve daha sonra Bulgaristan ve Arnavutluk’la da varolan problemlerimizi ortadan kaldırmaktır. Son iki ülkeyle dostluğumuz ikincil de olsa çıkarımız, olabilirse bu devletlerle geçmiş tamamen temizlemekte ve yakın dostluk ilişkisi kurabilecek noktaya ulaşmamızdadır. Üçüncü hedefimiz büyük güçlerin teşkil edecekleri, özellikle Balkanlar etkisi altına almayı amaçlayan herhangi bir koalisyona bağlanmaktan özenle uzak durmamızdır...” sözleriyle özetlemiştir. Bu hedeflere uygun olarak Yunanistan, Türk-Yunan ilişkilerine pozitif yönde bir getiri sağlayacak İtalya ile bir işbirliği antlaşmasına, yani 23 Eylül 1928 tarihli Roma Antlaşması’na gitmiştir. Bu dönemde İtalya, Türkiye ve Yunanistan’la yakınlaşmak, Balkanlar’daki etkisini arttırmak istemekteydi ve 30 Mayıs 1928’de Ankara ile Roma arasında da ikili bir anlaşma imzalanmıştı (Türk Dış Politikası, 2003: 345). Türk-Yunan ilişkilerinde İtalya’nın rolünü değerlendiren Svolopulos (2008: 210-219), “... Türk-Yunan ilişkilerindeki iyileşme, daha en başından Yunan-İtalyan görüşmelerinin seyrine bağlıydı. Roma iki halkın dostluk arayışlarının kendi himayesi atında gerçekleşmesini istemekteydi. Doğu Akdeniz’in kuzey kanadında etkisinin güçlenmesi dayanağı ve katkısı, suskun İngiliz onayı ölçüsünde daha da yapıcı olarak ortaya çıkmaktaydı. Foreign Office İtalya’nın sızmasını fark etmekte... ancak (İtalya’yı) Kemalist Türkiye’deki tek taraflı Sovyet etkisine karşı denge unsuru olarak görmekteydi...” demektedir. Yunanistan ayrıca 11 Ekim 1928 tarihli protokol sayesinde Yugoslavya ile olan problemlerini yoluna koymuş, bu gelişmeler sağlanırken İngiltere ve Fransa’yla varolan ilişkilerini zedelememeye de özen göstermiştir.

Sorunlar olmasına rağmen Kemalist Türkiye'yle yakın işbirliğine gitmek, Venizelos'un dış siyasetinin kuşkusuz en önemli hedefini teşkil etmiştir. Nitekim seçim zaferinden sadece on bir gün sonra, yani 30 Ağustos 1928'de Venizelos, Türk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü (Aras) Bey'e ve Başbakan İsmet (İnönü) Paşa'ya mektup göndermiştir (Veremis, 2009: 128; Grigoriadis, 1972: 212). Venizelos mektubunda Türkiye'nin Yunanistan'dan herhangi bir toprak isteği bulunmadığına inandıklarını, kendilerinin de Türkiye'den herhangi bir toprak isteği olmadığını belirtmiş, mübadeleden kaynaklanan ekonomik ve teknik sorunların çözülmesinden sonra bir Türk-Yunan dostluk ve saldırmazlık antlaşmasının imzalanabileceğine işaret etmiştir (Aleksandris, 1988: 70). Svolooulos (2008: 222-223) Yunanistan'ın dostluk antlaşmasından beklentilerini, "İstanbul Rum Cemaati'nin haklarını güvence altına almak, pahalı deniz silahlanmasının ve rekabetinin önüne geçmek, ulusal çıkarlar açısından iki taraflı bir dostluk ve işbirliği ekseninin oluşturulmasını sağlamak" olarak özetlemektedir.

1.3. Dostluğa Giden Yolda Venizelos'un Yunan Halkına Verdiği Mesajlar

Venizelos'un mesajına Türkiye'den olumlu yanıt gelmiş, akabinde bilirkişiler seviyesinde yeni bir müzakere süreci başlamış, ancak bu süreç 1929 Temmuz'unda yeniden çıkmaza girmiştir. Bu noktada Yunan tarihçileri tarafından, tüm elverişsiz koşullara rağmen Venizelos'un askıda kalmış meselelerin halli için büyük bir gayret gösterdiğine dikkat çekilmektedir. Bu gayretin kanıtlarından biri olarak, 1924-1928 döneminde bitmez tükenmez müzakerelere katılmış, ancak kökeni sebebiyle İstanbul Rumlarının ve Yunanistan'daki göçmenlerin haklarının sıcak savunucusu İoannis Papas'ın görevden alınması gösterilmektedir. Papas'ın yerine 30 Kasım 1929'da Ankara Elçiliği'ne Spiridon Polihroniadis atanmış ve bu gelişmeyle beraber müzakerenin seyri değişmiştir (Aleksandris, 1988: 71).

İfigenia Anastasiadu (1982: 23-24) 1930 Türk-Yunan Dostluk Antlaşması'yla ilgili yazmış olduğu kitapta, Yunanistan'daki Anadolu göçmenlerinin müzakere sürecini nasıl değerlendirdiklerine değinmektedir. Bu süreçte göçmenler, mübadillerin mal varlıklarının birbirini karşıladığı ilkesinin benimseneceğiyle ilgili söylentilerden büyük rahatsızlık duymuşlardır. "Vatanlarını" bir daha göremeyecekleriyle ilgili korkularının gerçekleşebileceğini, geride bıraktıkları mal varlıklarına karşı tazminat dahi alamayabileceklerini görerek, olayları hazmetmekte güçlük çekmişlerdir. 1929 Nisan'ında gerçekleştirilen ve hükümetin kaderini de belirleyecek olan senatörlük seçimlerinde POADA isimli göçmen federasyonu, göçmenlerin seçimleri boykot etmelerini sağlamak için her yolu denemiştir. Ayrıca, seçimler öncesi hükümeti istifaya çağırın gazeteler de olmuştur. Gelişmeler neticesinde Venizelos göçmenlere seslenerek, bu propagandalardan etkilenmeleri halinde hükümete güvensizlik oyu verilmiş gibi olacağını, kendisinin de gururlu bir

Yunan Tarihçilerinin Gözüyle 1930 Türk-Yunan Dostluk Antlaşması ve Venizelos'un Bu Sürece Katkıları

karaktere sahip olması sebebiyle iktidarı bırakacağını ifade etmiştir. Hiçbir hükümetin, kendisinin göçmenlere verdiğiinden fazlasını vermesi olasılığının bulunmadığı konusunda onları ikna etmeye çalışmıştır. Göçmen kuruluşlarının çoğunluğu POADA'nın tutumunu benimsememiş, göçmenlerin oy kullanmasını isteyen bir ilan bastırılmıştır. Neticede liberaller 92 sandalyenin 72'sini almayı başarmışlardır. Sonucun tatmin edici olduğundan hareketle Venizelos, bu gelişmeyi halkın kendisine güvenini beyanı şeklinde yorumlamıştır. Anastasiadu'ya göre Venizelos'u asıl tatmin eden gelişme, göçmenlerin seçimlere büyük oranda katılımıdır.

Yaklaşık yirmi ay kadar süren müzakereler döneminde Venizelos, Yunan halkına seslenmeye devam etmiştir. Örneğin 10 Şubat 1930'daki söyleminde Türkiye'nin barış yanlısı siyaset izleyeceğine duyduğu inancı ve inancının dayanaklarını sıralamıştır:

“Tüm inancım la beyler, bugünkü Türkiye'nin barışsever bir devlet olduğunu ifade ediyorum. Türkiye'nin Yunanistan topraklarında gözü olmadığına sarsılmaz bir şekilde inanıyorum. İmparatorluğun çöküşünden itibaren bir Türk devleti kurmaya konsantre olmuşken ve bir ulus devlet olmak istemekteyken, (Türkiye) yeniden yabancı halkları topraklarına katmakta hiçbir çıkarı olmadığını hissetmektedir.

Barış müzakereleri için Lozan'da bulunduğum dönemde bugünkü Türkiye başbakanı İsmet Paşa ile biraraya gelme şansına sahip oldum. İsmet Paşa bana, ‘...Avrupa'ya genişlemek amacıyla savaş riskine girmeyeceğimiz gibi, Balkanlı halklar genişlememiz için bize topraklarının bir bölümünü hediye olarak sunsalar dahi bu hediye için teşekkür eder, ancak çıkarlarımıza ters düştüğü için red ederdik’ demiştir...

Dünya savaşından sonra dış politikamızda kökten bir değişim söz konusu olmuştur. Bu kökten değişimin sebebi şudur: Yunanistan'la Türkiye arasındaki tarihi mücadele, Türk topraklarına doğru genişleme hedefimiz kesinlikle sona ermiş ve dolayısıyla bizim için Türkiye karşısında denizde silah üstünlüğüne sahip olma gerekliliği ortada kalkmıştır. Hükümet gelecekte Yunanistan'ın Türkiye'ye taarruz etmek isteyeceğini düşünmemektedir. Bu durumda silah üstünlüğüne sahip olmamız gerekirdi. Ayrıca Türkiye'nin de Yunanistan'a saldırmak niyetinde olmadığına ve bugünkü toprak rejimini dürüstçe kabul ettiğine, Avrupa'yı egemenliği altına almak niyetini taşımadığına inanmaktadır... Öte yandan Türkiye Akdeniz'deki rejimi savaş yoluyla değiştirmenin, diğer uluslar tarafından kabul görmeyeceğini de bilmektedir.

Hükümet başlıca iki şeye inanmaktadır: 1) Türkiye'nin samimi bir şekilde barış yanlısı olduğuna ve barışı zedelediği ya da varolan antlaşmaları yırttığı takdirde ciddi tehlikelere gireceğini bilen siyasetçilerce idare edildiğine 2)

Türkiye'nin savaşmayı düşünse dahi, Akdeniz'de deniz hareketleri gerçekleştirmesinin mümkün olmadığına...” (Grigoriadis, 1972: 236-238).

12 Mayıs 1930 Selanik konuşmasında ise Venizelos, 1830'ların ve 1930'ların Yunanistan'ını kıyaslayarak⁹, uluslararası barış ve işbirliğine, çağdaş bir devlet olma gerekliliğine değinmiştir:

“...1830'larda bağımsız bir devlet olarak tanındığı ve on yıllık bir savaştan çıktığı tarihte, birçok yıkıntı mevcuttu ve Yunanistan siyasi olarak bir cenin durumundaydı.... Bağımsız yaşama geçtiğinde Yunanistan nüfusunun 700.000 olduğu bilinmektedir ki, bugünkünün dokuzda biridir. Tüm Yunanistan'da şehir olarak anılmaya değer bir yerleşim bulunmuyordu. Atina 10-12 bin nüfusa sahip büyük bir köydü. Pire'de hiçbir yerleşim yoktu... Söz etmeye değmeyecek olanaklara ve çok küçük bir siyasi deneyime sahipken, Megali İdea'nın büyük ve romantik çekimine girmiştir... Bu çekim, bir gün gerçekten Megali İdea'yı gerçekleştirebilecek şekilde çağdaş bir devlet oluşturmamıza izin vermemekteydi. Yaşam koşulları bu denli kötüyken bu cenin yaşamayı başarmış, gelişmiş ve bugün o dönemin üç katı zenginliğe sahip olmuştur. Umarım bundan sonra da uygar halklar ailesi içinde yerini alacaktır... Bağımsız yaşamının ikinci asrında barışçıl rekabet ve diğer halklarla dostça işbirliği konusunda, yeni ilerlemeler kaydedeceğinden kim şüphe edebilir?...” (Elefteriu K. Venizelu Politike İpothike, 2002: 262).

Ankara Sözleşmesi'nin imzalanmasından kısa bir süre önce, 1930 Mayıs'ında Venizelos Aynaroz¹⁰ (Agion Oros)'u ziyaret etmiştir. Bu ziyaretinde Yunanistan Başbakanı Aynarozluların büyük imalarına aşağıdaki sözlerle yanıt vermiştir:

“...Bildiğiniz gibi ulusal restorasyon için elimden gelen herşeyi yaptım. Hatta Tanrı, bunun bir an için gerçekleşmesine yardımcı oldu... Gerçekten de Meriç'e kadar ulaşan Yunan devleti yeterlidir. Bu (sınırlar) içinde toparlanarak, Milletler Cemiyeti nezdinde en itibarlı konuma sahip bir devlet oluşturabiliriz.

⁹ 9 Şubat 1931 tarihinde Yeni Gün Gazetesi'nde, “Yunanistan Yüz Senede Ne Kadar Büyüdü” manşetiyle bir yazı yayınlanmıştır. Yazıda yer alan istatistiksel veriler, Yunan İstatistik İdaresi'ne dayandırılmaktadır. Buna göre 1821 yılında Yunanistan yüzölçümü 47.516 km² olup, nüfusu 938.765'tir. 1928 yılında Yunanistan'ın yüzölçümü 130.199 km² ye ve nüfusu da 6.202.684'e yükselmiştir. Kısacası yüz sene içinde Yunanistan'ın yüzölçümü üç, nüfusu ise altı misli büyümüştür (Yeni Gün, 9 Şubat 1931:10)

¹⁰ Selanik'in güneydoğusunda bulunan Halkidiki Yarımadası'nın denize uzanan üç diliminden en doğudakisi Aynaroz (Agion Oros) ismiyle anılmaktadır. Bu bölgede Ortodoks Hıristiyanlara ait çeşitli manastırlar bulunmaktadır. Yunanistan Anayasası'nda Aynaroz'un statüsü, ayrıca bir maddeyle düzenlenmektedir (<http://www.parlement.gr/politeuma/syntaxma.pdf> ; Yunanistan Anayasası, 2001: 108-110).

Yunan Tarihçilerinin Gözüyle 1930 Türk-Yunan Dostluk Antlaşması ve Venizelos'un Bu Sürece Katkıları

Artık savaşa ihtiyacımız yok. Hükümet kurduğumda İsmet Paşa'ya da yazdığım gibi, asırlardır Türklerle olan davamız, bu son savaş ve antlaşmayla... sona ermiştir. Avrupa topraklarında davamızın büyük kısmını kazanmış bulunuyoruz. Ne yazık ki Anadolu'da tamamını kaybettik. Olguları kabul etmek ve tüm dikkatimizi sahip olduğumuz topraklara çevirmek, artık ulusal mücadeleyi (savaşmayı) terk etmek daha iyidir.

Pek çoğumuz sınırlarımızın küçük olduğunu, topraklarımızın bu günkü ve gelecekteki nüfusumuzu doyurmaya yetmeyeceğini söylüyorlar. Sanıyorum ki, dünyada gerçek barış temin edilecek olursa ve bizler de ülkemizin imkanlarını arttırmak projesine tüm ruhumuzu verecek olursak, ekilebilir arazimizi arttırabiliriz... Eğer dikkatimizi bu noktaya yoğunlaştıracak olursak bugünkü 6 milyon ve gelecekteki 12 veya 15 milyon nüfusun yaşamasına yetecek üretimimiz olur.

Bunu ciddi olarak söylüyor ve inanyorum. Pek çok yabancı ve bizimkilerin sandığı gibi siyaset için yapmıyorum.

Ben bu ideallere inanyorum ve bunlar İncil'e de uygunlar. Ulusal taleplerin (toprak taleplerinin) sona ermesi gerektiğine gerçekten inanyorum. Bu sebeple imalara yanıt verme ihtiyacı hissettim" (Eleftheriu K. Venizelu Politike İpothike, 2002: 269-270).

1.4. 10 Haziran 1930 Ankara Sözleşmesi ve Yunanistan'da Meydana Gelen Tepkiler

10 Haziran 1930 Ankara Sözleşmesi'yle (Cumhuriyet, 11 Haziran 1930: 1) Türkiye ile Yunanistan arasında nüfus mübadelesinden kaynaklanan siyasal ve ekonomik sorunlar çözüme bağlanmıştır. Sözleşmenin 10. maddesine göre, "Türkiye, İstanbul'a geldikleri tarih ve doğdukları yer ne olursa olsun değişimden ayrık tutulmuş olan İstanbul bölgesinde bugün hazır bulunan Türk uyruğundaki tüm Ortodoks Rumlara", 14. maddesine göreyse "Yunanistan, Batı Trakya'ya geldikleri tarih ve doğdukları yer ne olursa olsun değişimden ayrık tutulmuş olan Batı Trakya bölgesinde bugün hazır bulunan Yunan uyruğundaki tüm Müslümanlara" yerleşik sıfatını tanımıştır.

Bu siyasal sorunun yanı sıra mübadeleden kaynaklanan ekonomik sorunlara da çözüm getirilmiştir. Buna göre, değişime tabi olan Müslümanların ve Rumların terk ettikleri ülkelerde bıraktıkları taşınır ve taşınmaz malların tam mülkiyeti terk edilen ülke hükümetine geçecektir. Bankalarda bulunan mevduatlar sahiplerine iade edilecektir. Ankara Sözleşmesi uyarınca Yunan Hükümeti 425.000 İngiliz Lirasını Karma Komisyon'un emrine verecektir; bu paranın 150.000'i yerleşik Rumların Türk Hükümetine geçen İstanbul dışındaki mallarını ve 150.000'i yerleşik Müslümanların Yunan Hükümetine geçen mallarını tazmin için kullanılacaktır. Ayrıca, kalan 125.000 İngiliz Lirası da

Karma Komisyon tarafından üç ayrı partide Türk Hükümetine verilecektir (Düster, 3. Tertip, Cilt(11): 1939-1966).

Ankara Sözleşmesi TBMM’de 11 Haziran günü görüşülmeye başlanmış (Cumhuriyet, 12 Haziran 1930: 1) ve sözleşmenin aynı zamanda Yunan Meclisine sevk edildiği tarih de olan (Cumhuriyet, 18 Haziran 1930: 3) 17 Haziran 1930’da onaylanmıştır¹¹.

Svolopulos (2008: 223-224) Ankara Sözleşmesi’ni, “Sözleşme ... mal varlıklarının birbirini karşıladığı ilkesine dayanmaktaydı. Buna paralel Yunan tarafı ... 425.000 İngiliz Lirası ödemekle yükümlendirilmekteydi... Sözleşme kesinlikle Türkiye’nin lehineydi. Ancak ekonomik anlaşmazlıkların temizlenmesi, siyasi anlaşmada aşama kaydedilmesinin ön koşullarını sağlamıştır” sözleriyle değerlendirmektedir ki, Yunan tarihçiliğinin sözleşmeye bakış açısı bu yödedir.

Aleksandris’e (1988: 74) göre muhalefet, Yunanistan’ın yaptığı fedakarlıkları aşırı bulduğundan dolayı sözleşmeyi eleştirmiştir. Ankara Sözleşmesi’ne en sert eleştiriler Kondilis, Çaldaris ve Kafantaris’ten gelmiştir. Sözleşmenin Yunan meclisinde görüşüldüğü esnada Türkler karşısında değişmezliğin, Yunan çıkarları açısından daha kazançlı olacağını savunan Kafantaris’e Venizelos’un yanıtı, “Benim ve tarih bilen herkesin bildiği gibi Kafantaris de biliyor ki, Türk Ulusu şantajla kazanma olasılığımızın bulunmadığı en gururlu uluslardan biridir” olmuştur (Kıçıkis, 1981: 25). Türkiye ile Yunanistan arasındaki meselelerin halli için bu ekonomik fedakarlıklara değdiğini düşünen Venizelos muhalefete, “Bu fedakarlıklar hakkımız olanların (maddi) değeriyle değil, elde edilecek sonuçların boyutuyla değerlendirilmelidir” mesajını vermiştir. Venizelos’a göre, Mübadele Protokolü’nün öngördüğü mal varlıklarına bireysel olarak değer biçilmesi ilkesinin pratikte uygulanabilirliği yoktur ve dolayısıyla bunda ısrar edenlerin herhangi birşey elde etmeleri olasılığı da bulunmamaktadır. Kaldı ki bunda ısrar edildiğinde, iki ülke ilişkilerinin zehirlendiği ortaya çıkmıştır. Hal böyleyken bulunmuş olan çözüm, “ilgili nüfusun ayrıca fedakarlık yapmasını gerektirmeyen ve iki ülkenin genel çıkarlarına yanıt veren tek çözümdür (Svolopulos, 2008: 224)”.

Yunan Meclisindeki görüşmeler, göçmen dünyasına karşı yapılan haksızlıklar konusu üzerinde dönmüş, tartışmalarda zaman zaman görgü kurallarının aşıldığı da olmuştur. Meclisteki göçmen milletvekilleri, kendileri de Anadolu’da bir takım mal varlıkları bıraktıklarından dolayı ortamı gerebilmişlerdir. Bu milletvekilleri Mübadele Protokolü’nden kaynaklanan mübadillerin mal varlıklarıyla ilgili Türkiye’nin yükümlülüklerinin, Yunanistan tarafından yerine getirilmesi gerektiği tezinde ısrar etmişlerdir. Aslında bu tez

¹¹ Bkz. TBMM Zabıt Ceridesi, Devre (3), Cilt (20), İctima (3), 17 Haziran 1930, s. 264-277.

Yunan Tarihçilerinin Gözüyle 1930 Türk-Yunan Dostluk Antlaşması ve Venizelos'un Bu Sürece Katkıları

Yeni olmayıp, 1929 senatörlük seçimleri öncesi de slogan olarak kullanılmıştır. Venizelos'un bu tezi savunanlara realist bir tutum içinde cesurca verdiği cevap "Hayır, Yunan devleti göçmen dünyası için elinden geleni yapmıştır. Gelecekte de elinden geleni yapacaktır. Ancak ben, hukuki bir sorumluluk kabul edemem" olmuştur (Grigoriadis, 1972: 239). Türkiye ile uzlaşılmasını "Helenizmin dramının son sözü", ya da "Helen ulusal felaketinin onaylanması" olarak gören A. Bakalbasis, İ. Apostolu, D. Efthimiadis ve G. Tilikidis gibi Anadolu kökenli bazı milletvekilleri, Mübadele Protokolü'nün sadece iki devlet tarafından değiştirilemeyeceğini savunmuşlardır¹². Göçmen milletvekillerinin büyük bir kısmı parti birliğini bozmayacak şekilde Türkiye ile yakınlaşmayı eleştirirken, POADA göçmen federasyonu başkanı Çiğdemoglu (Çiğdemoğlu) sözleşme konusunda Venizelos'a karşı gerçek bir savaş açarak O'nu, ulusal çıkarlardan ödün vermekle suçlamıştır.

Anastasiadu (1982: 21-31) göçmenler arasında üç tutumdan söz edilebileceğini kaydetmektedir. Bunlardan birinci gruptakiler değişmez bir tutum içinde olanlardır. Miting de düzenlemiş bu gruptakilere göre¹³ Yunan devleti göçmenlerin tüm tazminatlarını karşılamak zorundadır. İkinci grubu diyalogtan yana olanlar oluşturmaktadırlar. Bu gruptakiler Yunan devletinin göçmenlerin tüm tazminatlarını karşılamak zorunda olmadığını, ancak göçmenlerin itibarını iade etmek ve onları yerleştirmek konusunda manevi sorumluluğu bulunduğunu düşünmektedirler. Bu görüş, Venizelos'a ait tezlerin de çok uzağında değildir. Bir de göçmen haklarının güvenceye alınmasını isteyen, ilk iki grubun arasında kalanların oluşturdukları üçüncü bir grup söz konusudur.

Ankara Sözleşmesi'nin onaylanması aşamasında yapılan görüşmelerde Venizelos, Yunanistan'ın sadece iki konuda sorumluluk taşıdığı tezini savunmuştur. Venizelos'a göre Yunan hükümeti, Yunanistan'da bulunan Türk mübadillerin mal varlıklarını göçmen kitlelerin lehine kullanmak konusunda hukuki bir sorumluluk taşımaktadır. Diğer sorumluluğu ise, göçmenlerin yerleştirilmesi ve rehabilitasyonu çalışmalarının tamamlanmasıdır. Venizelos bunları gerçekleştirebileceği konusunda göçmenlere söz de vermiştir. Neticede sözleşme 26 Haziran 1930 tarihinde, 191'e karşı 19 red oyu ile Yunan meclisi tarafından onaylanmıştır (Hering, 2004:1155; Cumhuriyet, 27 Haziran 1930: 1).

¹² Sözleşmenin Yunan Meclisi'nde sebep olduğu tartışmalar, Türk kamuoyu tarafından heyecanla izlenmişlerdir. Gazete manşetleri bunu ortaya koyar niteliktedir. Örneğin: (Cumhuriyet, 26 Haziran 1930: 1).

¹³ Cumhuriyet Gazetesi söz konusu mitingi "Muhacirler Gürültülü Bir Miting Aktettiler, Polis Kuvvetlerine Saldırdılar" manşetiyle vermiştir. Haberde Triyanon Tiyatrosu'nda gerçekleştirilen mitinge, Eski Yunanistanlı bir takım Venizelos karşıtlarının da katıldıkları, mitingte konuşan hatiplerin sadece sözleşmeyi değil, Venizelos'u da eleştirdikleri söylenmektedir (Cumhuriyet, 24 Haziran 1930: 2).

Venizelos bu dönemde gazetelere, sözleşmenin onaylanması enasında Liberal Parti'den olup da mecliste bulunmayacaklarla aleyhte oy kullanacakları, partisinden kesin bir şekilde ayrılmış sayacağını beyan etmiştir ki, sonuç üzerinde bu tip beyanatların da etki yapmış olabileceği düşünülebilir (Cumhuriyet, 25 Haziran 1930: 3). Yunan senatosu 27 Haziran 1930 günü sözleşmeyi görüşmüş ve oybirliğine yakın bir çoğunlukla kabul etmiştir (Uysal, 2007: 31). Anastasiadu sözleşmenin onaylandığı süreçte Venizelos'un, diğer siyasi liderlerin göçmen kitlelerin bu hoşnutsuzluğundan yararlanmayı düşünmeyip, gerektiği gibi davranmaları sebebiyle memnun olduğunu kaydetmektedir.

Yine de büyük bir kararsızlık içinde olan göçmenlerin tepkisi 1930 Ekim'inin sonuna doğru, yani Venizelos'un Ankara'ya hareketi öncesinde artmış, göçmen kuruluşları üyelerini genel kurula davet ederek Venizelos'a ve İsmet Paşa'ya gönderilmek üzere bildirimler hazırlamışlardır. 1932 seçimlerinin uzak olmaması sebebiyle kendisine inanan kitlelerin oylarını kaybetmek istemeyen Venizelos, Türkiye ile ekonomik sorunları çözmek konusunda son derece kararlı davranmasına rağmen, göçmen sorunlarıyla sürekli ilgilenmiştir. Örneğin Venizelos'un seçim bürosunun 1932'de yayınladığı bültende, göçmen meselelerine çok sayfalı özel bir bölüm ayrılmıştır. "Hiç kimse Venizelos'un göçmenlerle ilgilenmediği tezini savunamaz" diyen Anastasiadu, Venizelos hükümetinin icraatları arasında kentli göçmenlerin yerleştirilmesine hız verilmesi ve göçmenlerin bir takım borçlarının azaltılması gibi uygulamalara da işaret etmektedir. Göçmenler başka türlü olmadığı konusunda ikna olduklarından dolayı mı, yoksa Venizelos'un kendilerini Yunanistan'a yerleştirme girişimlerine değer verdiklerinden dolayı mı bilinmez, kurtarıcıları olarak gördükleri Yunan Başbakanı'nın çağrılarını uymuşlardır. Anastasiadu'ya göre bunda, diğer partilerin Venizelos'un reddettiklerini onlara taahhüt edememesinin de rolü vardır. Nitekim 5 Eylül 1932'deki seçimlerde liberaller 250 sandalyenin, çoğunluğunu Anadolu kökenlilerin teşkil ettiği 102'sini almayı başarmışlardır. Anastasiadu 1932 seçimlerinin, göçmenlerin bütün olarak tek partiye oy verdikleri son seçimler olduğunun da özellikle altını çizmektedir. Aynı olguyu "Göçmen kitle Venizelos'un sonuna kadar Venizelist kaldı" sözleriyle değerlendiren Grigoriadis (1972: 236), Türk-Yunan antlaşmaları sebebiyle Liberal Parti'den uzaklaşan az sayıdaki göçmen önderlerinin, Antivenizelist cepheye hiçbir şey katmadığını kaydetmektedir.

1.5. Dostluğu Engellemeye Yönelik Bir Takım Progatif Girişimler

Anastasiadu (1982:31-34) kitabında, "Venizelos'un Türkiye'yle hızlı bir şekilde uzlaşmasını engelleyen sadece (Yunanistan'ın) iç sıkıntıları ve göçmenlerden gelen tepkiler değildi. Antikemalist hareketlerle işbirliği yapmayı reddedebilme gücünün de bulunması gerekiyordu. Antikemalistler O'na, resmi Türk Hükümetinin önerdiğinden çok daha fazlasını öneriyorlardı. Herşeyden

Yunan Tarihçilerinin Gözüyle 1930 Türk-Yunan Dostluk Antlaşması ve Venizelos'un Bu Sürece Katkıları

önce göçmenlerin yeniden vatanlarına dönmelerini, ya da başka bir ifadeyle Anadolu'ya yeniden yerleşmelerini öneriyorlardı” demekte ve bu tespitini Ağustos 1929'da N. Politis'in Venizelos'la ve Mihalakopulos'la yaptığı yazışmalara dayandırmaktadır.

Örneğin Abdülhamit'in adamlarından olup, Fransa'daki Antikemalist örgütlenmenin lideri olduğu ifade edilen Reşit Bey, N. Politis'i ziyaret ederek Türkiye'deki durumun giderek kötüleşmekte olduğundan, Mustafa Kemal Paşa'nın kurduğu rejimin yıkılması için zor kullanmaya dahi gerek olmadığından söz ederek, Yunan hükümetinin niyetini anlamaya çalışmıştır. Gerçi bunun gerçekleşmesi durumunda Bolşeviklerin durumdan yararlanabileceklerinden de korkmaktadırlar. Reşit Bey Rusların Türkiye'deki etkinliklerinin çevre ülkeleri ve özellikle Yunanistan'ı ciddi olarak etkileyebileceği konusunda Politis'in dikkatini çekmiş, Antikemalistlerin Türkiye içinde ve dışında örgütlendikleri konusunda bilgiler aktarmıştır. Türkiye'deki azınlıklardan ve Kürtlerden yararlanmayı düşündüklerini ve herhangi bir ihtilal hareketinde Yunanistan'ı tek dayanak olarak gördüklerini açıklamıştır. Reşit Bey Politis'le yaptığı görüşmede ve sunduğu muhtırada Türkiye'yle Yunanistan'ı birleştiren ortak çıkarlardan söz ettiği gibi, temsil etmekte olduğu siyasi grubun şövenist bir ruha sahip olmadığı, liberal bir rejim kurmayı hedeflediklerinin ve böyle bir rejimin Helenleri hoşnutlukla karşılayacağını altını çizmiştir. Politis Reşit Bey'le yaptığı görüşme konusunda Venizelos'u bilgilendirmiştir. Anastasiadu, “Konunun devamını getirmediklerine bakılacak olursa, Venizelos ve arkadaşlarının Türk sarayının vadettiklerine temkinli yaklaştıkları sonucuna varabiliriz” demektedir.

Bu arada Ermeni liderlerinden Aharunyan (Aharonyan) da Paris'te N. Politis'i ziyaret ederek, bir muhtıra sunmuştur. Bu muhtırada Kürt vatandaşların yaşadığı coğrafya, Kürt ayaklanmaları ve Ermenilerle Kürtlerin ilişkilerine değinilmektedir. N. Politis Mihalakopulos'u bilgilendirmiş, Yunan hükümetinden görüş talep ederek Paris'teki Yunan temsilciliğinin takınacağı tutum hakkında talimat istemiştir. Anastasiadu'ya göre durumu ve önerileri değerlendiren Venizelos, nasıl gelişeceği belli olmayan komplolara dahil olmaksızın, resmi Türk devletiyle uzlaşmanın daha iyi olacağını düşünmüş ve kulaklarını “sirenlere¹⁴” kapatmıştır. Yeniden benzer siren sesleriyle karşılaşmak istemediğinden dolayı Ankara'ya bizzat kendisi gitmiştir.

¹⁴ Burada sirenler ifadesiyle, Yunan mitolojisinde gövdeleri kuş, ancak kadın başına sahip olan, üç ya da dördü birlikte şarkı söyleyip lir ya da flüt çalan müzik perileri kastedilmektedir. Sirenler denizin çekiciliğini ve tehlikelerini simgelemektedirler. Denizciler şarkılarından büyülenerek denize düşmekte ve onlar da denizcileri midelerine indirmektedirler. Homeros'un eseri Odyssea'da Odysseus, yol arkadaşlarının kulaklarını balmumuyla tıkayarak ve kendisini de geminin direğine bağlatarak şarkıların tuzağından kıl payı kurtulmuştur (Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, 1986: 10584).

2. 1930 TÜRK-YUNAN DOSTLUK ANTLAŞMASI

2.1. 1930 Ankara Ziyareti Öncesi Venizelos'un Barış Mesajları

Venizelos Ankara'ya hareketinden kısa bir süre önce Tripoli'de Yunanlılara seslenmiştir. "Eleftheron Vima" Gazetesi'nin 13 Ekim 1930 tarihli nüshasında yer verdiği Yunanlı liderin bu söylemi, Stefanu tarafında Venizelos'un bir barışsever olduğunu kanıtlayan en önemli söylemi olarak değerlendirilmiştir. Venizelos Atina'da Balkan Konferansı¹⁵ gerçekleştirilen bir döneme karşılık gelen bu konuşmasında, kendisini "gençlere yüksek idealleri unutturacak ve sadece maddi hedeflere yöneltecek siyaset uygulamakla" suçlayan Zavicianos gibi muhaliflerine, bir takım gazete ve subaylara da yanıt vermektedir. Örneğin 3. Yunan Kolordusu Komutanı Klados barış siyasetini "postunu sevmek" olarak yorumlamış, "Proia [Sabah]" Gazetesi maddi refah sebebiyle Yunanlıların aptallaştıklarından ve egemen olmakla ilgili tarihi misyonlarını unuttuklarından söz etmiştir (Hering, 2004: 1156). Venizelos'un söyleminde, Yunan gençlerine bir takım öğütlerde bulunduğu da dikkat çekmektedir:

"...Siyasi bağımsızlığını gerçekleştirmiş bir halkın ilk hedefinin, barışı sağlamak olması gerektiğine sarsılmaz bir şekilde inanıyorum. Çünkü medeniyet tomurcukları, ancak barış ortamında gelişebilirler. Savaş geçici bir olgudur. Bir halkın siyasi bağımsızlığını elde etmek, ya da her ne pahasına savunmak istediğinde başvurabileceği bir gerekliliktir. Ayrıca asker dostlarımın beni yanlış anlamayacaklarına, beni 'Barış! Barış!' diye seslenmekten başka bir şey bilmeyen ve barış için herşeyi feda etmeye hazır hastalıklı barış yanlılarından sanmayacaklarına inanıyorum... Ulus için önemli bir gereklilik olduğu her durumda savaşmayı bildiğimi de gösterdim. Öyle sanıyorum ki, özgüvenimle mücadelenin kutsallığına ve nihai başarıya da katkı sağladım. Kazanılmış olan zaferlerin elde edilmesine, ben de katkı yaptım. Dolayısıyla hastalıklı bir barış yanlısı değil, ben bir barışseverim.

Bugünkü Avrupa uygarlığının öncülerinden olan İsviçre'nin, idealleri olmaması sebebiyle küçümsenen bir ulus olduğunu mu zannediyorsunuz?... İsviçrelielerin ulusal bayramında orada olmanızı ve bir İsviçrelinin kalbinin, ulusu için nasıl çarptığını görmenizi isterdim. Bildiğiniz gibi İsviçre dört milyonluk bir nüfusa sahip olmasına rağmen, eskiden olduğu gibi şimdi de askeri olarak o denli hazır ki, büyük savaş esnasında komşu olduğu üç deve 'Ülkemizden geçmeye çalışmayın, çünkü sizi vururuz!' demekten çekinmemiştir. Savaş istemeyen ABD'nin yüksek idealleri olmadığını mu zannediyorsunuz? Hayır efendiler! Tek ideal, savaş değildir. Savaşmak sadece iki durumda

¹⁵ I. Balkan Konferansı 5 Ekim 1930'da saat 10:00'da Atina'daki parlamento binasında yapılan resmi törenle başlamış, 12 Ekim'e kadar sürmüştür (Cumhuriyet, 7 Teşrinievvel 1930: 3; Uysal, 2007: 57-67.

Yunan Tarihçilerinin Gözüyle 1930 Türk-Yunan Dostluk Antlaşması ve Venizelos'un Bu Sürece Katkıları

gereklidir. Bir ulusun bağımsızlığını elde etmesi ve bu tehdit edildiğinde savunması için. Diğer zamanlarda, bağımsızlığını elde ettiğinde ve idealleri tehdit edilmediği durumda, barışı güvenceye almak konusundaki idealler, artık çok daha yücedirler.

Bana, 'Gençliğimize ilham vermek adına neler söylediniz? Onları sadece şahsi çıkarlarını düşünen maddiyatçılardan mı yapardınız?' diye soruyorlar. Bu büyük bir yanılgıdır. Barışta şahsi çıkarlar dışında daha yüksek idealler bulunmadığını kim söyledi? Gençlere şunu söyleyeceğim:

Öncelikle sağlıklı bir vücuda sahip olmaya bakın. Çünkü ancak sağlıklı bir vücut, gerek duyulduğu takdirde vatanın bağımsızlığını savunmaya hazırdır ve atalarımızın da dediği gibi 'Sağlıklı bir beyin ve yiğit bir ruh, ancak sağlıklı bir vücutta varolabilir'. Dolayısıyla öncelikle vücudunuza bakın.

İkinci olarak eğitiminize önem verin ki, önde yer alacağınızdan şüpheleniz olmasın. Şunun ya da bunun siyasi koruyuculuğunu elde edeceğim derken rezil olmayın. Ancak gücünüzün lider sınıfı içinde yer almanıza yetmediğini hissedecek olursanız, klasik okulları bırakın ve meslek okullarına gidin ki, faydalı vatandaşlar olabilesiniz. Bu yetilerle donanmış olarak, toplum yaşamına girdiğinizde sadece kişisel çıkarlarınızı gözetmek değil, kişisel çıkarlarınızı toplumun genel çıkarlarına uyarlamakla da yükümlüsünüz.

Toplumsal hayat içinde iyi şeyler yapmaya bakın. Hiçbir sevincin, diğer insanlara iyilik yapar konumda olan birinin hissettiği sevinçle eşdeğer olmadığını öğrenin. Belki de size, bu sevinci yaşama fırsatı verilmemiş olabilir. Size bu fırsat verildiği takdirde, bunun bir insanın hissedebileceği en büyük ve en tatlı sevinç olduğunu göreceksiniz.

Dolayısıyla toplum yaşamı içinde yer aldığınızda, ortak çıkarlara hizmet etmeye çalışın. Çünkü bunu yaparken, kişisel çıkarlarınızı da tatmin etmiş olacaksınız. Ülke bağımsızlığı tehdit edilmediğine göre boş yere savaş şanını hayal etmektense, doğanın gücünün daha kesin bir şekilde zaptedilebilmesi, bunlara dizgin vurulabilmesi ve bunların insanlığın kullanımına sunulabilmesi için içimizden birileri ülkesine ve insanlığa yardım edebilecek büyük bir bilim adamı olmaya baksın.

Bildiğimiz büyük başkomutanlardan hiçbiri, Pastör'ün sahip olduğu şana sahip olmamıştır. Eğer bizden sonra gelen nesil insanlığın refahının artmasına ve çoğalmasına katkı yapacak beş ya da altı büyük bilim insanı çıkarmayı, kültür ve sanatta birkaç büyük temsilci yaratmayı başaracak olursa, bu nesli yaşamış olanlar kendileri için de, Yunanistan için de en büyük şanı elde edeceklerinden emin olabilirler.

Bugünlerde Atina'da, Balkan halklarının aralarındaki sorunları halletmeleri,... bu şekilde dünyanın bu bölgesini daha fazla geliştirebilmeleri, Avrupa barışını sürekli tehlikeye sokan barut deposu olmak kötü şöhretinden

kurtulabilmeleri ve el sıkışmanın yolunu bulmaları amacıyla bir konferans toplanıyor... Bize özgürlüğümüzü başlatılan 1821'in büyük kahramanlarına daha iyi bir anma töreni düzenleyemedik... Bağımsız olduktan sonraki ikinci yüzyılın Yunanistan için büyük ilerlemeler dönemi olacağını, siyasi bağımsızlığı hiçbir tehdit altında olmadığına göre birinci olmasa da, uygar ulusların öncüleri arasında yer alacağını, insan yaşamını daha tatlı hale getirecek büyük sanatçılar ve doğa unsurlarını zaptedebilecek, daha büyük bir refah içinde yaşamamızın yolunu sunacak büyük bilim adamları yetiştireceğini umuyorum” (Eleftheriu K. Venizelu Polithike İpothike, 2002: 264-267).

2.2. Venizelos’un Ankara Ziyareti ve 30 Ekim 1930’da Türkiye İle Yunanistan Arasında İmzalanan Antlaşmalar

Anastasiadu (1982: 34-36), “kendisinin ve ulusunun prestijini düşürecek olan bu seyahat kararını veren Venizelos’un psikolojisini anlayabilmek için, Yunanistan’ın o tarihteki durumuna kısa bir göz atmakta yarar olduğuna inanmaktadır. Anastasiadu’ya göre 25 Ekim 1930’da ‘Elli’ kruvazörüyle Türkiye’ye hareket etmiş olan Venizelos, hem herhangi bir komşu devletten gelebilecek baskılardan kurtulmak ve korunmak, hem de ülkesini yeniden inşa edebilmek için zaman kazanmak istemiş, kamuoyu ve muhaliflerinin görüşlerini bertaraf ederek Ankara’ya gitmeye karar vermiştir. Venizelos’un Türkiye ziyareti öncesi, Yunan basını patrikhane konusunu yoğun bir şekilde işlemiştir. “Türkiye’ye gidip de patrikhane ziyareti etmeyebilir miydi? Bu ziyareti için resmi olarak izin istediği takdirde, bu Türkiye’nin memnuniyetsizliğine sebep olur muydu? Ya da Yunan heyetinin karaya çıkacağı nokta uygun seçildiği takdirde, bu ziyaretten kaçınılabilir miydi? Patrikhane ziyareti etmemek Rumlar’da rahatsızlık yaratmaz mıydı?” gibi sorular Venizelos’u da düşündürmüştü (Cumhuriyet, 23 Teşrinievvel 1930: 1) ve Yunan basını hangi tarafta yer aldığına göre hükümetin bu ikilemini haklı görmüş, veya ulusun beklentilerine ihanet etmekle suçlamıştır (Anastasiadu, 1982: 68). Yunan başbakanının ikilemi Türk büyükelçisi aracılığıyla Ankara’ya iletilmiş, kendisine böyle bir ziyaretin doğal karşılanacağı ve itiraz edilmeyeceği yanıtı verilmiştir (Cumhuriyet, 27 Teşrinievvel 1930: 2). Venizelos patrikhane ziyaretini dönüşünde gerçekleştirmiştir (Grigoriadis, 1972: 240).

Venizelos beraberinde Dışişleri Bakanı Mihalakopulos ve eşleri olduğu halde, kendilerine eşlik eden yirminin üzerinde memur ve gazeteciyle birlikte 26 Ekim 1930’da İstanbul Haydarpaşa’ya inmiştir. Karaya çıktığı Haydarpaşa’da binlerce halkın arasından polislerin güçlükle açtıkları yoldan gara girdiği sırada refakatindeki Yunanlı gazetecilerin ‘Zito Mustafa Kemal Paşa, Zito Venizelos!’ şeklindeki haykırışlarına, Türk halkı da ‘Yaşa!’ sesleriyle karşılık vermiştir. Yunan başbakanı Venizelos ve beraberindekiler 27 Ekim’de özel bir trenle Ankara’ya ulaşmışlar ve burada İsmet Paşa ile Tevfik Rüştü Bey

Yunan Tarihçilerinin Gözüyle 1930 Türk-Yunan Dostluk Antlaşması ve Venizelos'un Bu Sürece Katkıları

tarafından karşılanmışlardır (Özel, 2002: 649-650; Cumhuriyet, 27 Teşrinievvel 1930: 1). Grigoriadis (1972: 240) Ankara'da Yunanlı yetkililere düzenlenen karşılamayı muazzam, dostça ve içten sözleriyle değerlendirmektedir. Ancak Türk-Yunan yakınlaşmasında İtalya'nın rolünü sorgulayan yabancı basın, bu dönemde Macar Başbakanı Kont Bethlen'in de Ankara'da bulunması konusunu işlemesi¹⁶, Yunanistan'daki bazı çevreleri kaygılandırmıştır. Hatta Yunanistan'daki muhalif basın bayram ederek Yunan temsilcilerinin tuzağa düşürdükleri ve farkında olmaksızın kendilerini garip bir rolün içinde buldukları tezini işlemiştir¹⁷. Gerçi Yunan halkının bir bölümü, Venizelos'un "ülkesini amacını tam olarak bilmediği koalisyonlara sürükleyecek lider olmadığını" düşünmektedir. Yine de Türk-Yunan Dostluk Antlaşması'nın mecliste görüşüldüğü esnada Çaldaris Venizelos'tan, 30 Ekim 1930 tarihinde imzalanan üç antlaşma dışında hiçbir antlaşmanın imzalanmadığını resmi olarak beyan etmesini istemiştir. Çaldaris'e göre Bethlen'in Ankara'da bulunması sebebiyle yabancı basında Yunanistan'ın farklı amaçlar güdüp gütmeyeceği konusu geniş bir şekilde yer almıştır. Dolayısıyla Venizelos'un bir açıklamada bulunması mutlaka gereklidir. Venizelos'un buna yanıtı, Ankara'da ifade edilenlerin sadece ve sadece barışı yerleştirmek için söylenmiş olduklarıdır. Venizelos ayrıca, her iki tarafın da fedakarlık yapmasını gerektiren Lozan Antlaşması'nı imzalamış iki devletin, bunu değiştirmek isteyenlerle işbirliğine gitmesi olasılığının bulunmadığının altını çizmiştir. Anastasiadu'ya göre Macar başbakanın Ankara'da bulunması şanssızlığı bir tarafa itilecek olursa, Venizelos ve Mihalakopulos'un Türkiye ziyareti başarılı geçmiştir. Kaldı ki takip eden süreçteki gelişmeler, Kont Bethlen'in rastlantısal olarak Ankara'da bulunduğunu ortaya koymuştur (Anastasiadu, 1982: 40-43).

Yunanlı yetkililerin Ankara ziyareti 30 Ekim 1930 günü üç antlaşmanın imzalanmasıyla son bulmuştur. Bunlardan ikisi "Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakemlik Antlaşması" ile "Deniz Kuvvetlerinin Sınırlandırılmasına İlişkin Protokol" olup Venizelos, İsmet Paşa, Mihalakopulos ve Tevfik Rüştü Bey tarafından imzalanmışlar ve törende Türkiye'nin Atina Elçisi Enis Bey'le Yunanistan'ın Ankara Elçisi Polihroniadis hazır bulunmuşlardır. İmzadan sonra Venizelos İsmet Paşa'ya dönerek antlaşmaların iki dost ulus için hayırlı olmasını diledikten sonra, "Felsefe yapmıyorum. Artık dünya akıllanmıştır. Bu antlaşmayı gerçekleştirmek için harcadığımız mesai bütünüyle heba olsaydı,

¹⁶ Cumhuriyet Gazetesi'nde de aynı konuya ilişkin haberler yer alabilmiştir. Örneğin bunlardan birinde, Yunanistan ve Macaristan başbakanlarının aynı anda Ankara'da bulunmasının Romanya'yı kaygılandığı ve Bükreş'teki siyasi çevrelerin bunu tesadüf olarak görmedikleri teması işlenmiştir (Cumhuriyet, 7 Teşrinisani 1930: 3).

¹⁷ Cumhuriyet Gazetesi 12 Teşrinievvel (Ekim) 1930 tarihli nüshasında Bethlen ve Venizelos'un fotoğraflarını yanana yayınlayarak, "Bu Ay İçinde Ankara'ya İki Başvekil Geliyor" manşetini atmıştır (Cumhuriyet, 12 Teşrinievvel 1930: 1).

insanlığın akli seliminden şüpheye düşecektim” demiştir. “İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Antlaşması”nı ise Mihalakopulos ve Tevfik Rüştü Bey imzalamışlardır (Cumhuriyet, 31 Teşrinievvel 1930: 3).

Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakemlik Antlaşması’nın 1. maddesinde, “Taraflar, taraflardan birinin aleyhine yönelen hiçbir politik veya ekonomik anlaşma ve tertip içine girmemeyi karşılıklı olarak üstlenirler” denilmiştir. 2. madde “Taraflardan biri, barışçı tutumuna rağmen bir ya da birkaç devlet tarafından saldırıya uğradığı zaman, diğer taraf çalışma süresince tarafsızlığını korumayı üstlenir” dedikten sonra, devamında iki taraf arasında çıkacak anlaşmazlıkların nasıl çözüleceğini düzenlemiştir. İki devlet arasında çıkabilecek uzlaşmazlıkların, eğer normal diplomatik yollardan çözümü sağlanamazsa uzlaşma yoluyla, bu da bir sonuç vermezse adli yoldan ya da hakeme başvurularak çözümü öngörülmektedir (Düstur, 3. Tertip, Cilt(12): 73-85; Soysal, 2000: 401-404).

Deniz Kuvvetleri’nin Sınırlanması’na İlişkin Protokol’de, “... Deniz Kuvvetleri silah harcamalarının gereksiz yere artmasının önüne geçmek ve her iki tarafın içinde bulunduğu özel koşulları göz önüne alarak, kuvvetlerin birbirine paralel biçimde karşılıklı olarak sınırlandırılması yolunda eşit olarak ilerlemek isteğini besleyen yüksek anlaşmış taraflar ... diğer tarafa altı ay önceden haber vermeden hiçbir savaş gemi veya silah siparişi, alınması veya yapımı yönüne girmemeyi üstlenirler” denilmiştir (Düstur, 3. Tertip, Cilt(12): 86; Türk Dış Politikası, 2003: 348). Yunanistan açısından denizcilik rekabetinin sona erdirilmesiyle devlet bütçesi ağır bir yükten kurtarılmış ve buna paralel hassas kuzey sınırını savunmakla görevli kara kuvvetlerinin güçlendirilmesine olanak sağlanmış olacaktır. Anastasiadu (1982: 50-51) topraklarıyla orantısız bir sahil şeridinde sahip olan Yunanistan’ın, deniz silahlanmasının ekonomisine çok büyük bir yük getirmesi sebebiyle bu protokolü özellikle istediğini ifade etmektedir. Bu protokolün ekonomik getirisi büyük olacak, bu sayede her iki taraf da alt yapı çalışmalarına, yol, okul binası ve hastane inşaatlarına daha fazla kaynak aktarabileceklerdir. Nitekim 1929 ekonomik bunalımından sonra gerek Ankara, gerekse Atina hükümetleri, silahlanmaya ayrılan kaynakları üretime aktarmayı hedeflemişlerdir.

İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Antlaşması tümüyle ekonomik gerekçelerle imzalanmıştır. Buna göre taraflardan her birinin uyrukları, diğer tarafın ülkesine, ülkenin kanun ve düzenine uyarak, yabancılar için özel hükümler varsa “en gözetilen ulus” uyruklarının tabi oldukları veya olacakları düzenlemelerden başka kısıtlamalara tabi tutulmaksızın serbestçe girebilecek, orada oturabilecek, yerleşebilecek, yolculuk yapabilecek ve orayı istedikleri zaman terk edebileceklerdi. Yine bu antlaşma, taraflarda birinin uyruklarına, diğer tarafın ülkesinde mülk edinme, ticari faaliyette bulunma, şirket ve fabrika kurma, ithalat ve ihracat yapma, gemi taşımacılığı faaliyetlerinde bulunma ve

Yunan Tarihçilerinin Gözüyle 1930 Türk-Yunan Dostluk Antlaşması ve Venizelos'un Bu Sürece Katkıları

miras bırakma hakkı tanımaktaydı (Düster, 3. Tertip, Cilt(12): 114-147). Bu kişiler, söz konusu ticari ve ekonomik faaliyetler sırasında yerel uyruklarla eşit vergilendirmeye tabi olacaklar ve mahkemeye başvurdıklarında ya da haklarında bir soruşturma söz konusu olduğunda yerel uyruklarla eşit koşullara muhatap olacaklardı. İthalat ve ihracat sınırlandırmaları veya yasaklamalarının, ya da ticaret serbestliğinin diğer sınırlamalarına ilişkin tüm konularda, taraflar birbirine “en gözetilen ulus” işlemi yapacaklardı. Bu işlemin aksine bir davranış ancak genel güvenlik ve ülkenin savunmasını ilgilendiren nedenler, sağlık nedenleri, savaş araç ve gereçlerinin ithalini denetlemek dolayısıyla söz konusu olabilecekti.

Tümüyle ekonomik nitelikli bu antlaşmada iki temel amaç güdülmüştür: Özellikle 1929 ekonomik bunalımından kaynaklanan ticari ve ekonomik durgunluğun önüne geçmek ve ekonomi canlandırılmak istenmiştir¹⁸. Diğer taraftan nüfus mübadelesi dolayısıyla Rumların göç etmesi Türkiye’de büyük bir nitelikli iş gücü açığına yol açarken, Yunanistan’da işsizliğe neden olmuştur. Böyle bir antlaşma sonucunda Türkiye kaybettiği işgücünü kazanabilecek, Yunanistan da işsizlik sorununa kısmi çözüm bulabilecektir (Türk Dış Politikası, 2003: 348-349). Anastasiadu (1982: 56-62) Yunanistan’daki Anadolu kökenli göçmenleri tatmin eden tek antlaşmanın bu olduğuna işaret etmektedir. Çünkü bu antlaşmayı yorumladıklarında, “kendilerine evlerine dönme izni” verildiğini sanmışlardır. Üstelik böyle bir mucizeye pek çok Yunanlı siyasetçi de inanmıştır. Anastasiadu bu antlaşmanın Yunanistan’ın sayısız ekonomik fedakarlığı sonucu elde edildiğinin ve bir takım kazanımların yeterli sayıldığına altını çizmektedir.

1 Kasım 1930 günü İstanbul’a gelen Venizelos, patrikhaneyi ziyaret etmiştir (Taştan, 1999: 94). Böylelikle patriğe saygılarını sunma şansını yakalamış olan Venizelos, O’ndan “her zaman iki halkın ve dünyanın barışı için Tanrı’ya niyaz etmesini” istemiştir. Grigoriadis (1972: 240-241) Venizelos’un ziyaretini, Anadolu’daki Yunan ordusunun başkomutanı Leonidas Paraskevopoulos’un 1920’de gerçekleştirdiği patrikhane ziyaretiyle kıyaslamaktadır. Paraskevopoulos bu ziyaretiyle ilgili annesine “Bana, bir insanın hayal edebileceği tüm saygıyı gösterdiler. Venizelos’un yapacağı tek

¹⁸ Görüşmelere Yunanistan adına katılmış olan M. Hristidis’in araştırmalarına dayanılarak Yeni Gün Gazetesi’nde aktarılan verilere göre, 1929 yılında Türkiye’nin Yunanistan’a ihracatı 339.054.000 drahm, Yunanistan’ın Türkiye’ye ihracatı ise sadece 13.620.000 drahm seviyesinde olmuştur. Yunanistan Türkiye’ye zeytin, sabun, şarap ve konyak ihraç ederken; Türkiye Yunanistan’a pamuk, kömür, pamuk çekirdeği, keten tohumu, deri, odun kömürü, odun, büyük ve küçük baş hayvan, çeşitli hayvansal ürünler ihraç etmiştir. Dolayısıyla 1929 yılında ihracatta, Yunanistan aleyhine bir durum olduğu ifade edilebilir (Mithat, 5 Mart 1931: 11).

şey 1821'den itibaren çivili olan kapıyı¹⁹ açmaktır" diye yazmıştır. Oysa Venizelos 1930 yılında gerçekleştirdiği bu ziyarette aşırı tepkiler göstermekten ve gösterilmesinden kaçınmıştır. Anastasiadu'ya göre Rum cemaatin durumu, patrikhanenin unvanı ve konumuyla ilgili bir takım problemlerin varlığını bilen Venizelos'un Türkiye ziyareti esnasında bunları öne çıkarmamasının sebebi, iki ülke ilişkileri düzeldiği takdirde, Türklerin Fener'e karşı tavrının da düzeleceğine inanmasıdır (Anastasiadu, 1982: 68).

Venizelos'un Ankara'da bulunduğu dönemde, Atina'da darbe hazırlığında olan bir grup göz altına alınmış (Cumhuriyet, 1 Teşrinisani 1930: 3) ve darbe hazırlığı Pagkalos'a mal edilmiştir (Cumhuriyet, 2 Teşrinisani 1930: 3). Venizelos gazetecilerin bu girişimle ilgili sorularına, uzun mesailer sonucu elde edilmiş olan Türk-Yunan antlaşmalarının eşliğinde ancak dengesizlerin veya delilerin hükümeti devirmeye niyetlenebilecekleri yanıtını vermiştir (Cumhuriyet, 4 Teşrinisani 1930: 1). Venizelos'un Delta'ya aktardıklarına göre, darbe gerçekleştirmeyi düşünenlerin %85'i kralcılarıdır ve bunlar pek tanınmayan isimlerdir. İçlerinden sadece %15'i Pagkalos taraftarlarıdır. Venizelos kralcıların Pagkalos'u kullandıkları görüşündedir (Delta, 1978: 174). O dönem basınında bu konu ile ilgili çok az bilgi yer almış, Yunan basınının bir bölümü bu haberi şüpheyle karşılamıştır. Hacıantoniyu (2004:337), aslında böyle bir girişimden korkulduğu için Pagkalos ve arkadaşlarının göz altına alındıkları görüşündedir. Grigoriadis (1972: 246) ise, Ankara'da bulunan Venizelos'a vekalet eden Sofulis'in, sadece düşünce aşamasında olan bu eylemin kamuoyu tarafından öğrenilmesini amaçlayarak şüphelilerin göz altına alınmasını emrettiğini, ancak olayın abartıldığının ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Yine de bu gelişme Venizelos'a meclisteki gücünün azalması halinde rejimin zorla değiştirilebileceği tehlikesini hatırlatma ve herhangi bir darbe girişimini bastırmaya kararlı olduğunu açıklama fırsatı vermiştir (Anastasiadu, 1982: 44-45).

Venizelos Türkiye'den etkilenmiş olarak dönmüş ve memnuniyetini "Türkiye başkentinde geçirdiğimiz günler, unutulmaz günlerdir" sözleriyle ifade etmiştir. Delta'nın da içinde yer aldığı bir dost grubuna izlenimlerini "son derece coşkulu ve eski günlerindeki gibi heyecanlı" bir şekilde aktarmıştır. Dostlarına daha Lozan'dan itibaren İsmet Paşa ile Türk-Yunan dostluğu konusunu ele aldıklarını, İsmet Paşa'nın görüşlerini bildiğini, ancak Mustafa Kemal Paşa'nın kendisini nasıl karşılayacağı konusunda heyecan duyduğunu ifade etmiştir. Venizelos Ankara gibi neredeyse bir köy görünümündeki Anadolu şehrinin yeniden inşa edildiğine, kıskanılacak binaların yükseldiğine, Mustafa Kemal Paşa'nın kadınların desteğine sahip olduğuna ve bundan böyle

¹⁹ 1821 Mora isyanını desteklediği gerekçesiyle Patrik V. Grigorios'un idam edildiği ve halen kapalı olan patrikhanenin orta kapısı kastedilmektedir (Türkiye Tarihi, 2002: 106).

Yunan Tarihçilerinin Gözüyle 1930 Türk-Yunan Dostluk Antlaşması ve Venizelos'un Bu Sürece Katkıları

Türk annelerin çocuklarını yeni, son derece ilerici bir havada yetiştiriklerine tanık olmuştur. Mustafa Kemal Paşa tarafından kabul edilen Venizelos²⁰, Türk başkomutanın “Yunan askerinin iyi bir asker olduğu” sözlerinden çok etkilenmiştir. Venizelos dostlarına, yürütülen bu siyasetle Yunanistan'ın önüne büyük bir geleceğin açıldığını ve Türkiye'nin sınırlarını Helenlere yeniden açacağını ifade etmiştir. Venizelos'un inancı göçmenlerin bir bölümünün bundan böyle Yunan vatandaşları olarak Türkiye'ye geri dönecekleri, Türkiye'de dini fanatizmin kalmadığı ve aradaki duvarların yıkıldığı şeklindedir. Yunanlı liderin Yunanistan'ın hata yapmadığı sürece dostluğun süreceğini söylemesi üzerine dostları, “Ne gibi hatalar?” sorusunu yöneltmişlerdir. Venizelos, “Dostluğun anlamını bilmeyen yeni bir hükümet” yanıtını vermiştir (Delta, 1978: 170-174).

8 Kasım 1930 tarihinde “Eleftheron Vima” Gazetesi'nde Venizelos'un, Türk-Yunan Dostluk Antlaşması sebebiyle Atina gazetelerinde yayınlanan bir karikatüre yanıt niteliği taşıyan beyanını yer almıştır. Bu karikatürde bir Yunanlı öğretmen, öğrencilerine tarih dersinde ne öğreteceği konusunda tereddüt ederken gösterilmiştir: Venizelos'a göre öğretmenler öncelikle öğrencilerine, Helenlerin yiğitliği ve ısrarıyla boyunduruk altındaki toprakların birbiri ardı sıra kurtarıldığını, Yunanistan'ın sürekli genişlediğini ve geliştiğini aktarabilir, böylece onları etkileyebilirlerdi. Ayrıca başlangıçta küçük ve hakir görülen Yunanistan'ın cüretkar ideallerinin gerçekleştiği noktaya ulaştığına, devamında ise Helenlerin büyük bölümünün aynı çatı altında toplandığına işaret edebilirlerdi. Öğretmenler öğrencilerine atalarının kahramanlıklarını anlatarak, genç nesilleri ülkelere katkı yapabileceklerine inandırabilirlerdi. Halklar, kendileri ve idarecileri ne istediklerini bildiklerinde, siyasetlerini buna göre uyarladıklarında büyük başarılar kazanırlardı. Yunan halkı kendisi de, idarecileri de ne istediğini bildiğinden dolayı önceki bütün bir yüzyıl boyunca ve yakın zamanlarda da büyük işler gerçekleştirmişti.

Dışişleri Bakanı Mihalakopulos yeni antlaşmaları 21 Kasım 1930 günü Yunan meclisine sevk ederken, bunların yalnız Türkiye ile Yunanistan için değil, bütün Avrupa için, hatta belki de tüm dünya için özel bir değere sahip olduklarını vurgulamıştır (Cumhuriyet, 22 Teşrinisani 1930: 3). 20 Aralık'taki meclis görüşmelerinde Venizelos, Megali İdea'nın bundan böyle uygulanamayacağını “... Küçük yaşlardan itibaren Megali İdea'dan ilham aldım ve buna inandım. Bu inancım mucizeler yarattı... Ancak bunlar, anlık mümkün olabildiler. Eser gerilemeye başladı... Ben bu kötüleşmenin, iç bölünmüşlükten kaynaklandığını düşünüyorum. ... Ulusun yapamadığını ya da iç bölünmüşlük

²⁰ Cumhuriyet Gazetesi'nin verdiği habere göre Mustafa Kemal Paşa Venizelos'la Mihalakopulos'u Çankaya Köşkü'nde kabul etmiş ve bu kabul bir saat üç çeyrek devam etmiştir (Cumhuriyet, 28 Teşrinievvel 1930: 3).

karşısındaki fiziki konumu sebebiyle devam ettiremediğini gördüğümüze göre, ... ulusa ve siyasetçilere ulusal siyaset programı olarak Megali İdea'yı gerçekleştirmeye devam izni verilmesi nasıl düşünülebilir?" sözleriyle anlatmıştır (Eleftheriu K. Venizelu Politike İpothike, 2002: 268). Antlaşmalar Yunan meclisi tarafından 21 Aralık'ta (Cumhuriyet, 22 Kanunuevvel 1930: 1), Yunan senatosu tarafından da 22 Aralık 1930'da onaylanmıştır. TBMM Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakemlik Antlaşması'yla, Deniz Kuvvetleri'nin Sınırlanması'na İlişkin Protokol'ü 12 Şubat 1931'de²¹ (Yeni Gün, 14 Şubat 1931: 2) İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Antlaşması'nı da 5 Mart 1931'de onaylamıştır²².

2.3. İsmet Paşa'nın Atina Ziyareti

Venizelos 23 Ağustos 1931'de Avrupa'dan dönüşünde İstanbul'a uğramış ve bu vesileyle siyasi temaslarda bulunmuştur. Burada Yunan Başbakanı İsmet Paşa ve Tevfik Rüştü Bey'le görüşmeler gerçekleştirmiştir (Özel, 2002: 652). Venizelos'un İstanbul ziyaretinden çok kısa bir süre sonra, İsmet Paşa ve Tevfik Rüştü Bey Atina'ya iade-i ziyarete bulunmuşlardır. Türk heyeti Ege vapuru ile 1 Ekim 1931'de İstanbul'dan hareketle, 3 Ekim'de Pire açıklarına ulaşmıştır. Yunan tarihçileri bu gelişmeyle ilgili olarak, Yunan halkının Türk heyetini sıcak karşıladığının altını çizmektedir. Örneğin Grigoriadis (1972: 242-243), İnönü muharebelerinin üzerinden sadece on yıl geçmesine rağmen binlerce Yunanlının, savaş döneminin batı cephesi komutanını karşılamaya koştuğunu ve O'nu heyecanlandıracak şekilde alkışladığını ifade etmektedir. Yaşananları Venizelos "Metinler önemini yitirmiştir, çünkü antlaşmalar halk tarafından zaten onaylanmışlardır" sözleriyle yorumlamıştır.

Atina ziyaretinin üçüncü günü, 5 Ekim 1931'de, iki ülke arasında imzalanmış ve meclislerince onaylanmış olan 1930 antlaşmalarının karşılıklı olarak birbirine sunulması için bir tören düzenlenmiştir. Atina'da Venizelos ve İsmet Paşa Balkan Misaki konusunda görüş alış verişinde bulunmuşlardır (Uysal, 2007: 82). Anastasiadu (1982: 75-82) bu buluşmayla tarafların, Balkanlar konusu üzerinde görüş birliği içinde olmanın mutluluğunu yaşadıklarına ve bu ziyaretle Türk-Yunan yakınlaşmasındaki ilk ve en önemli safhanın tamamlandığına değinmektedir.

²¹ Bkz. TBMM Zabıt Ceridesi, Devre (3), Cilt (25), İçtima (4), 12 Şubat 1931, s. 35-37.

²² Bkz. TBMM Zabıt Ceridesi, Devre (3), Cilt (26), İçtima (4), 5 Mart 1931, s. 15-19.

3. YUNAN TARİHÇİLERİNİN 1930 TÜRK-YUNAN DOSTLUĞUNA İLİŞKİN YORUMLARI

Bazı Yunanlı tarihçiler ya da araştırmacılar, dostluk adına Venizelos'un ve Yunanistan'ın bir takım abartılı icraatlarının ve söylemlerinin olduğuna inanmaktadırlar. Örneğin Venizelos milletvekillerine Ankara'da iki halkın ırksal olarak da birbirine yakın olduğunun ıspatlandığını, Türklerin haklı olarak kendilerini ari ırktan saydıklarını ifade etmiştir. “(Türkler) Anadolu'da İskitlerin, Asurluların ve diğer ırkların olduğunu söylüyorlar. Biz Helenler gittik ve onları Helenleştirdik... Daha sonra Türkler geldiler ve onları Türkleştirdiler. Ancak nüfus aynı kaldı...” diyen Venizelos, Türk-Yunan konfederasyonu olasılığını da incelemiştir (Aleksandris, 1988: 77). Pek çok Yunanlı tarihçi tarafından abartılı olarak değerlendirilmiş Venizelos'un bu tip söylemleri, Helenlerle Türklerin doğu ile batı arasında kalan “Ara Bölge”de ve aynı topraklar üzerinde yaşadıklarını, birbirlerine bağlı olduklarını ve aralarındaki savaşların kardeş kavgası sayılması gerektiğini savunan Kıçıkis (1998: 37-150) gibi Yunanlı aydınları ve tarihçileri tarafından, olguların tarihin akışında olduğunu ortaya koyan gelişmeler olarak yorumlanmıştır. Kıçıkis (1981: 27-34) her iki taraf siyasi liderleri tarafından söylenenlerin boş olmayıp gerçek uğraşlar olduğunu, sadece karşılıklı çıkarların vurgulanmasıyla yetinilmeyip, ortak kültürel değerlerin altının çizildiğini ifade etmektedir. Kıçıkis'e göre Türk-Yunan dostluğu, tüm büyük devletlere karşıydı. Ancak batı bunun önemini anlayamamıştı. İngilizler bu yakınlaşmayla Rusların önünün kesilebileceğine ve batı yanlısı Venizelos sayesinde Mustafa Kemal Paşa'nın Rusya'nın etkisinden uzaklaştırılabileceğine inanmışlardı. Oysa Venizelos, Mustafa Kemal Paşa'dan çok etkilenmiş ve bir dereceye kadar ülkesini büyük devletlerin çekiminden uzaklaştırmak istemiştir.

Yunan tarihçileri Türk-Yunan dostluğunu ele aldıklarında, Kurtuluş Savaşı'nın akabinde Yunanistan'a yerleşmiş olan Yüzellilikler²³ ilgili gelişmelere de değinmektedirler. Yüzelliliklerin bir kısmı, başta Osmanlı Devleti'nin son şeyhülislamı Mustafa Sabri Efendi olmak üzere yerleşmek için Batı Trakya Bölgesi'ni tercih etmişlerdir. Mustafa Sabri Efendi taşıdığı “Şeyhülislamlık” unvanıyla kısa sürede Batı Trakya Türkleri'nin muhafazakar kesimi tarafından kabul görmüştür. Sığınmacılardan bazıları bölgede bir takım gazeteler çıkardıkları gibi, bölge eğitiminde de roller üstlenmişlerdir²⁴. Yunan

²³ Lozan Barış Antlaşması esnasında, antlaşmanın imza tarihine kadarki dönem için bir genel af ilanı zorunluluğu ile karşılaşan Türkiye, antlaşmaya yüz elli kişilik bir istisna maddesi koydurabilmiş, sınırdışı edilecek olan bu listede yer alacakların isimleri TBBM'nin 16, 22 ve 23 Nisan 1924 tarihli gizli oturumlarında belirlenmiştir. Kaldı ki listede yer alanların büyük bir kısmı zaten Türkiye dışında bulunmaktadırlar (Soysal, 1985: 5-6).

²⁴ Çapur İsmail Hakkı'nın 1925-1930 döneminde İskeçe'de çıkardığı “İtila”, eski Bursa Valisi Yeşilzade Aziz Nuri'nin 1927 yılında Gümülcine'de çıkarmaya başladığı ancak sadece 6 sayı

tezlerine göre bu kişilerin Batı Trakya Bölgesi'deki etkinlikleri Türkiye'yi endişelendirmiş, bu nedenle 1930 Ekim'inde Türk-Yunan dostluğu adına yapılan görüşmeler esnasında İsmet Paşa Venizelos'tan, Yunanistan'a sığınmış olan Yüzellilikler'in sınır dışı edilmelerini talep etmiştir. Venizelos'un bu talebi kabul etmesi üzerine Yüzellilikler'in 16 Ocak 1931 tarihine kadar Batı Trakya'yı terk etmeleri istenmiş, ancak bu süre daha sonra Şubat sonuna kadar uzatılmıştır²⁵. Buna rağmen Yunan tarihçiliğinde "Anadolulu, Türkçe konuşan ve evli din adamı" olarak anılan, icraatları karşısında İstanbul'daki tüm Ortodoks Rumların birlikte hareket ettiği ifade edilen (Aleksandris, 1988: 59-60) Papa Eftim²⁶ ve yirmi yedi kişilik yandaş grubu Türkiye'den uzaklaştırılmamışlardır. Türkiye sadece Papa Eftim'e verdiği desteği kesmekle yetinmiş, dolayısıyla Yunanistan'a verilmiş olan söz yerine getirilmemiştir (Panayotidis, 1995: 188).

Türk-Yunan Dostluk Antlaşması'nı son derece etraflı ele aldığı kitabında Anastasiadu (1982: 71-75), Yüzellilikler'in uzaklaştırılmaları ve bunun Batı Trakya Türkleri üzerindeki etkileri konusuna ayrıca değinmekte ve "Venizelos'un Yüzellilikler'in uzaklaştırılması konusunda verdiği söz sebebiyle Batı Trakya'daki azınlık Müslüman Cemaat'ten, Türk Cemaati'ne dönmüştür" demektedir. Bunun Lozan'a ters bir durum yarattığını, azınlığın dini geleneklerine bağlı olduğu dönemde hiçbir zaman Yunan idaresiyle

çıkması olan "Adalet", Çerkez Hasan Mustafa'nın 1924'te Gümülcine'de yayınladığı "Balkan" bu tip gazetelerin örnekleri arasındadır. 1927'de İskeçe'de haftalık olarak "Yarın" Gazetesi yayına başlamıştır. Yarın Gazetesi'nin son 70. sayısı 5 Eylül 1930 tarihlidir. Daha sonra adı "Peyam-ı İslam" olarak değiştirilmiş olan bu gazetenin sütunlarında, Mustafa Sabri Efendi'nin de yazıları yer almıştır. Peyam-ı İslam Gazetesi'nin 1. sayısı 22 Eylül 1930 ve son 5. sayısı ise 5 Aralık 1930 tarihlidir (Eren, 1995: 162-163).

²⁵ Yunan tarih kitaplarında uzaklaştırılanlar listesinde yer alan Yüzelliliklerin isimleri şunlardır:

1. Mustafa Sabri Efendi (Eski Şeyhülislam), 2. Gümülcineli İsmail Hakkı (Eski milletvekili), 3. Aziz Nuri (Eski Bursa Valisi), 4. Eskişehirli Sefer Hoca (Çerkez öğretmen), 5. Namık (Eski polis yetkilisi), 6. Nedim (Eski komiser), 7. İbrahim Sabri (Mustafa Sabri Efendi'nin oğlu), 8. Sünekli Çerkez Davut, 9. Tuzakçı Yusuf Ali Remzi, 10. Keçelerli Topal Ömeroğlu İdris, 11. Keçelerli Abdullahoğlu Deli Kasım, 12. Fuat (Edirneli eski komiser, Yalova vali yardımcısı), 13. Bahriyeli Ali Sami (Sultan Abdülhamit'in koruması). Bkz: (Panayotidis, 1995: 147-150).

²⁶ 25 Şubat 1931 tarihli Yeni Gün Gazetesi'nde Papa Eftim'le yapılan bir mülakat yer almıştır. Papa Eftim gazetecilerin "Fenerlilerle aranız nasıl?" sorusuna biraz da hiddetlenerek, "Biz Türk Ortodoksları her hareketimizi Türkiye Cumhuriyeti anayasasına göre yapıyor ve camiamıza dahil olanları da bu doğru yola sevk için çalışıyoruz. Biz her zaman, her şekilde, doğrudan doğruya Türk olduğumuzu, yalnız mezhebimizin ayrı bulunduğunu iddia ediyoruz. Halbuki Fenerli papazlar beslediğimiz ulusal ülküye razı olmak istemiyorlar ve kendilerine azınlık süsü vererek bizi aforoz ediyorlar. Onlar buna istedikleri kadar muhalefet etsinler. İstanbul'da bulunan bütün Rumların yüzde doksandan fazlası ideallerimizin doğruluğuna ve samimiyetine inanmışlardır. Fakat ne yazık ki hepsi de Fener Patrikhanesi'nin ve papazlarının aforozlarından korkarak bize katılmaktan çekiniyorlar" yanıtını vermiştir (Yeni Gün, 25 Şubat 1931: 3).

Yunan Tarihçilerinin Gözüyle 1930 Türk-Yunan Dostluk Antlaşması ve Venizelos'un Bu Sürece Katkıları

sürtüşmeye girmediğini ve meseleye sadece “fes-şapka²⁷” meselesi olarak bakılamayacağını kaydetmektedir. Anastasiadu'nun görüşlerini Aleksandris (1988: 66) ve Panayotidis (1995: 149) gibi pek çok Yunanlı tarihçi ve araştırmacı da paylaşmaktadırlar.

“Megali İdea'nın son rüyacısı siyasal meslek hayatının muazzam çabalarını bizzat kendi elleriyle ve Türk-Yunan meselesini tamamen temizleyerek kapatmıştır. Bu eseri, O'nun en büyük başarılarından biri olarak değerlendirilmelidir” diyen Pipinelis'ten hareketle Anastasiadu (1982: 83-93) imzalanan antlaşmaların artı ve eksilerini Yunanlılar açısından irdelemekte, dış ticarete ilişkin istatistiklerin Yunanistan için yeni bir pazarın açılmadığını ve Türkiye'ye yapılan ihracatın artmadığını ortaya koyar nitelikte olduğuna işaret etmektedir. Ne de mübadillerin Türkiye'ye yapacakları seyahatlerde özel bir kolaylık sağlanabilmiştir. Anastasiadu Venizelos'un söylem ve makaleleri incelendiğinde Yunanlı liderin bu konulara pek değinmediğinin, muhaliflerinin bu konuyu açmaları halindeyse genellikle örtbas etmeyi yeğlediğinin ortaya çıktığını kaydetmektedir. Anastasiadu'ya göre Venizelos seçim konuşmalarında, Türk yetkililere gönderdiği mesajlarda ve Türkiye'deki söylemlerinde hemen hemen hep aynı sözcüklerle Yunanistan'ın sınırlarını kabul ettiğini ve Türkiye'nin sınırlarına saygı gösterileceğini vurgulamış, Türkiye'nin de benzer itiraflarda bulunmasını istemiştir. Daha da ötesi kendisi bunu Türkiye adına Yunan halkına, hatta tüm dünyaya açıklamıştır. Venizelos ilerleyen dönemlerde Türkiye'nin Batı Trakya, ya da Ege Adaları'yla ilgili taleplerinin ortaya çıkabileceğinden hareketle bunun önüne geçmek istemiş, “Deniz Kuvvetlerinin Sınırlandırılmasına İlişkin Protokol” sayesinde de kuzeyden gelebilecek saldırılara karşı kara kuvvetlerine ağırlık verebilmiştir. Açık bir tehdit olsun veya olmasın her iki ülke de silahlanma konusunda büyük masraflar yapmaktadırlar ki, söz konusu protokolle silahlanma masrafları azaltılabilmiş ve buraya ayrılan kaynakların başka işlere aktarılmasının koşulları yaratılmıştır. Venizelos Yunanistan'ın sınır güvenliğini sağlamak ve bölgede barışın yerleşmesi için adım atmış, bu nedenle de bir takım fedakarlıklardan çekinmemiştir. Kaldı ki o dönemde Türkiye, ülkeler arasındaki dengeleri kabul eden ve Yunanistan'ın dostluk antlaşması gerçekleştirebildiği tek bölge ülkesidir. Venizelos Türkiye ile uzlaşarak, Bulgaristan ve Sırbistan ile anlaşabilmenin zeminini hazırlamak istemiştir. Anastasiadu'ya göre Türkiye ile Yunanistan arasında gerçekleştirilen dostluk büyük bir diplomatik zaferse de, Venizelos'un ismini göçmenlerle ilişkilendirmiştir. Anadolu Rumları Lozan

²⁷ Anastasiadu bu sözlerle Mustafa Sabri Efendi gibi bazı Yüzelliliklerin ve devrim karşıtlarının Batı Trakya Bölgesi'ne gelmesiyle yaşanan olaylara işaret etmektedir. Bu kişilerle bölge müftüleri de işbirliğine giderek, Türkiye'deki devrimlerin Batı Trakya'da uygulanmasına karşı çıkmışlar, hatta bu dönemde bazı öğretmenler şapka giydikleri için görevde uzaklaştırılabilmişlerdir (Kavaklı, 1983: 16-18; Erdem, 2003: 52).

Antlaşması'yla bugünkü Yunanistan'ın ulusal birliğinin ve homojenliğinin sağlanması için feda edilmişlerdir. 1930 yılındaki anlaşmalar uğrunaysa Anadolu Rumlarının emek ve zahmetlerinin feda edilmesi gerekmiş, bu onların yeni yerleştikleri toprakların sınırlarının güvenceye alınması adına yapılmıştır.

Yunanistan'da pek çok kurum Türk-Yunan dostluğuna özel bir ilgi göstermesine rağmen, Anastasiadu'ya göre Venizelos'un bu diplomatik başarısı basit insanların ruhunda, örneğin Balkan Savaşı'nın sebep olduğu gibi bir etki yaratmamış ve bu konuda taraftarları O'na özel şiirler, ya da sevgi mektupları göndermemişlerdir. Buna rağmen Venizelos'un arşivinde, göçmen tutukluların Selanik hapishanesinden eşi Elena Venizelu'ya gönderdikleri bir mektup ile iki ülke bayraklarının işlenmiş olduğu bir çanta yer almaktadır. Ayrıca Türk-Yunan Dostluk Antlaşması'nın onaylanmasına değinen ve "Ke O İlios Panta Tha Lampi [Güneş Her Zaman Parlayacaktır]" başlığını taşıyan bir şiir mevcuttur. Anastasiadu halkın tepkilerinin sınırlı kalmasını ve pek de içten olmamasını, Türk-Yunan dostluğunu gerçekleştirmek için yapılanların halkın ruhsal gücünün üzerinde olmasına bağlamaktadır. Çünkü Venizelos, "kamuoyu ile uzlaşmadığı bir durumda etkisinde kalmaktansa, onu eğitmeyi yeğlemiş" ve tabii ki bu tutumu sebebiyle popülaritesinden kaybetmiştir.

Svolopulos'a (2008: 225) göre ise ilk başlardaki tüm tepki ve şüphelere rağmen, zaman geçtikçe Türk-Yunan dostluğunun siyasi gerekliliklere uygun olduğu ortaya çıkmış, ilk başlarda Balkanlar dışı kuvvetlerin, özellikle de İtalya'nın teşvikiyle gerçekleşmesi sebebiyle kuşkulara yol açsa da, zaman geçtikçe geçmişten gelen sorunlarını aşmak ve dostlukla işbirliğine yönelmek isteyen iki halkın özgür ve bağımsız diplomatik etkinliği olarak kendini kabul ettirmiştir. Koliopulos (2002: 302) da 1930'daki antlaşmaları cesaretli bir girişim ve gerçekçi bir siyaset olarak yorumlamıştır.

SONUÇ

Türk liderler "Yurtta barış, dünyada barış" ilkesiyle hareket eden Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa başta olmak üzere dostluk ve barış yanlısı bir siyaset izlemişler, Türk-Yunan dostluğuna giden yolu açmışlardır. Yunanistan'da bu süreçte parlamentoda güçlü, muhalefeti ve çeşitli engellemeleri göğüsleyebilecek, daha da önemlisi göçmenlerin "kurtarıcıları" olarak gördükleri ve "baba" diye hitap ettikleri Venizelos gibi bir lider iktidarda olmasaydı, kabul etmek gerekir ki süreç tıkanabilirdi. Venizelos Yunan halkını ikna edebilmek için büyük bir gayret sarfetmiştir.

Venizelos'un Türk-Yunan dostluğu için gösterdiği gayretin sebebi ticari ve ekonomik kaygılar olmaktan ziyade, dünya ve bölgede ortaya çıkabilecek statükoyu değiştirmeye yönelik girişimlere karşı Yunanistan sınırlarını güvenceye almaktır. Nitekim ekonomik içerikli mesajlar vermek yerine,

Yunan Tarihçilerinin Gözüyle 1930 Türk-Yunan Dostluk Antlaşması ve Venizelos'un Bu Sürece Katkıları

Yunanistan'ın sahip olduğu toprakların kendisine yettiğiyle ilgili mesajlar vermiştir.

Konuyu ele almış olan Yunanlı tarihçiler, Türk tarihçilerden farklı olarak bazı konulara daha fazla vurgu yapabilmektedirler. Macar Başbakanı Kont Bethlen'in Ankara'da bulunması, göçmenlerin taleplerinin tatmin edilmediği, Venizelos'un dostluk uğruna abartılı bir takım eylemlerle söylemlerde bulunduğu, lakin bunların karşılığını alamadığı vurgulanabilmektedir. Türk-Yunan dostluğunu ele almış kitap ya da makalelerde Yüzelliliklerin Batı Trakya'dan uzaklaştırılmasına ve Papa Eftim'in icraatlarına dair ayrıca bölümler ayrıldığı görülebilmektedir. Yunanlı tarihçiler tarafından 1930 yılındaki antlaşmalar "Venizelos'un büyük başarıları" olarak anılsa dahi, dönemin kitap satırları arasında dolaşıldığında anlaşmayla ilgili bir burukluk hissedilebilmektedir.

Konu çerçevesinde ele aldıklarımız bize Türk-Yunan ilişkilerinin karmaşıklığını, ancak barışı ilke edinmiş sağduyulu liderlerle her zorluğun aşılabildiğini düşündürmüştür.

KAYNAKÇA

- Akagündüz. (29 Teşrinievvel 1930). Dört Venizelos. *Cumhuriyet*, s.3.
- Aleksandris, A. (1988). To İstoriko Plesio Ton Ellinoturkikon Sheseon [Türk-Yunan İlişkilerinin Tarihi Çerçevesi]. *İ Ellinoturkikes Shesis 1923-1987 [Türk-Yunan İlişkileri 1923-1987]* (s. 33-172). Athina: Ekdosis Gnosi.
- Anastasiadu, İ. (1982). *O Venizelos Ke To Ellinoturkiko Simfono Filias Tu 1930 [Venizelos ve 1930 Türk-Yunan Dostluk Antlaşması]*. Athina: Ekdosis Filippoti.
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*. (1986). Siren. Cilt(20). İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Delta, P. (1978). *Eleftherios K. Venizelos*. Athina.
- Düstur*. 3. Tertip, Cilt (11); Cilt (12).
- Egkiklopedia*. (2002). Komma Ton Fileleftheron. Tomos (20). Athina: Nea Ekdosi.
- Eleftheriu K. Venizelu Polithike İpothike [Eleftherios K. Venizelos'un Siyasal Vasıyeti]*. (2002). Athina: Ekdosis Okeanida.
- Erdem, N. (2003). *Lozan Antlaşması'ndan Günümüze Batı Trakya Türkleri'nin Eğitim ve Öğretim Birliği Sorunu*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.

- Erdem, N. (2009). *Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekatı 1919-1923*. Basılmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Eren, H. (1995). *Batı Trakya Türkleri*. Basılmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Grigoriadis, F. (1972). *İstoria Tis Sighronis Elladas 1909-1940 [Çağdaş Yunanistan Tarihi 1909-1940]*. Tomos (3). Athina: Ekdosis Kendrinos.
- Haciantoniyu, K. (2002). *İstoria Tis Neoteris Elladas 1821-1941 [Yeni Yunanistan Tarihi 1821-1941]*. Athina: Ekdosis Diyorasis.
- Haciantoniyu, K. (2004). *Theodoros Pagkalos*. Athina: Ekdosis İolkos.
- Hering, G. (2004). *Ta Politika Kommata Stin Ellada 1821-1936 [Yunanistan'daki Siyasi Partiler 1821-1936]*. Tomos (2). Athina: Ekdosis Morfotiko İdrima Ethnikis Trapezis.
- Kavaklı, E. (1983). Atatürk Devrimleri ve Batı Trakya Türlüğü. *Batı Trakya Dergisi*, 16 (189), 7-20.
- Kıçıkis, D. (1981). *İstoria Tu Ellinoturkiku Horu 1928-1973 [Yunan-Türk Bölgesi'nin Tarihi 1928-1973]*. Athina: Ekdosis Estia.
- Kıçıkis, D. (1998). *Sigkritiki İstoria Ellados Ke Turkias Ston 20o Eona [20. Yüzyıl Yunanistan ve Türkiye Karşılaştırmalı Tarihi]*. 3i Ekdosi. Athina: Ekdosis Estia.
- Koliopulos, İ. (2002). *İstoria Tis Ellados Apo To 1800 [1800'den İtibaren Yunanistan Tarihi]*. Tomos (2). Thessaloniki: Ekdosis Vanyas.
- Mithat, H. (5 Mart 1931). Türkiye ile Yunanistan'ın Ticari Münasebetleri. *Yeni Gün*, s. 11.
- Özel, S. (2002). Atatürk Dönemi Türkiye Yunanistan İlişkileri. H. C. Güzel (Ed.). *Türkler*. Cilt (16) (s. 643-653). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Panayotidis, N. M. (1995). *Musulmaniki Miyonotita Ke Ethniki Sinidisi [Müslüman Azınlık ve Milliyetçilik Bilinci]*. Aleksandrupolis: Ekdosis TEDK.
- Plumidis, G. S. (1980). Antivenizelika Filladia Ke İ Polemiki Tus 1910-1935 [Antivenizelist Broşürler ve Polemikleri 1910-1935]. *Meletimata Giro Apo Ton Venizelo Ke Tin Epohi Tu [Venizelos ve Dönemiyle İlgili İncelemeler]* (s. 605-631). Athina: Ekdosis Filippoti.
- Psomiadis, H. İ. (2004). *İ Telefteya Fasi Tu Anatoliku Zitimatos [Doğu Meselesi'nin Son Safhası]*. Athina: Ekdosis Efesos.
- Soysal, İ. (1985). *150'likler*. İstanbul: Gür Yayınları.
- Soysal, İ. (2000). *Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları 1920-1945*. Cilt (1). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Yunan Tarihçilerinin Gözüyle 1930 Türk-Yunan Dostluk Antlaşması ve Venizelos'un Bu Sürece Katkıları

- Svolopulos, K. (2008). *İ Elliniki Eksoteriki Politiki 1900-1945 [Yunan Dış Politikası 1900-1945]*. 15i Ekdosi. Athina: Ekdosis Vivliopolion Tis Estias.
- Svoronos, N. G. (1999). *Episkopisi Tis Neoellinikis İstorias [Çağdaş Yunan Tarihi'nin Gözden Geçirilmesi]*. Athina: Ekdosis Themelio.
- Taştan, M. (1999). Atatürk Venizelos Münasebetleri ve 1930 Türk-Yunan Yakınlaşması. *Askeri Tarih Bülteni Dergisi*, 24 (47), 91-96.
- TBMM Zabıt Ceridesi*. Devre (3), Cilt (20); Cilt (25); Cilt (26).
- Türk Dış Politikası* (2003). B. Oran (Ed.). Cilt (1). 8. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Türkiye Tarihi* (2002). S. Akşin (Ed.). Cilt (3). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Uysal, M. (2007). *1930-1938 Dönemi Türkiye-Yunanistan İlişkileri*. Basılmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Venizelu, E. (2002). *Sti Skia Tu Venizelu [Venizelos'un Gölgesinde]*. Athina: Ekdosis Okeanida.
- Veremis, Th. (2009). *Megali Ellines – Eleftherios Venizelos [Büyük Yunanlılar – Eleftherios Venizelos]*. Tomos (8). Athina: Ekdosis Ethniki Trapeza.
- Yunanistan Anayasası* (2001). M. Koca (Çev.). Bursa: BEBTTAB-Münih/Batı Trakya Araştırma Merkezi Yayınları.
- Gazete Haberleri:**
- Atina'da Darbe-i Hükümet Tahkikatına Başlandı. (2 Teşrinisani 1930). *Cumhuriyet*, s.3.
- Atina'da Darbe-i Hükümet Teşebbüsü. (1 Teşrinisani 1930). *Cumhuriyet*, s.3.
- Balkan Konferansı Dün Merasimle Açıldı. (7 Teşrinievvel 1930). *Cumhuriyet*, s.3.
- Bu Ay İçinde Ankara'ya İki Başveki Geliyor. (12 Teşrinievvel 1930). *Cumhuriyet*, s.1.
- Gazi Hz.nin M. Venizelos'u Kabulü. (28 Teşrinievvel 1930). *Cumhuriyet*, s.3.
- M. Venizelos Atina'da. (4 Teşrinisani 1930). *Cumhuriyet*, s.1.
- M. Venizelos Dün Geldi. (27 Teşrinievvel 1930). *Cumhuriyet*, s.1.
- M. Venizelos Geldi. (27 Teşrinievvel1930). *Cumhuriyet*, s.2.
- Türk-Yunan İtilafı Dün Meclise Tevdi Edildi. (12 Haziran 1930). *Cumhuriyet*, s. 1.
- Türk-Yunan İtilafı İmzalandı. (11 Haziran 1930). *Cumhuriyet*, s. 1.

Nilüfer ERDEM

- Türk-Yunan İtilafı Yunan Meclisine Verildi. (22 Teşrinisani 1930). *Cumhuriyet*, s.3.
- Türk-Yunan Muahedelerini Dün İki Başvekil ve Hariciye Vekili İmzaladı. (31 Teşrinievvel 1930). *Cumhuriyet*, s.3.
- Venizelos Aleyhte Rey Veren Mebusları Fırkadan Ayrılmış Addedecek. (25 Haziran 1930). *Cumhuriyet*, s.3.
- Venizelos Seyahatinden Mana Çıkıyorlar. (7 Teşrinisani 1930). *Cumhuriyet*, s.3.
- Yunan Başvekili İstanbul'dan Geçmek İstemiyor. (23 Teşrinievvel 1930). *Cumhuriyet*, s.1.
- Yunan Meclisi Ankara İtilafını Tasdik Etti. (22 Kanunuevvel 1930). *Cumhuriyet*, s. 1.
- Yunan Meclisi İtilafı 19 Muhalife Karşı 191 Reyle Tasdik Etti. (27 Haziran 1930). *Cumhuriyet*, s.1.
- Yunan Meclisi İtilafı Hala Tasdik Etmedi. (26 Haziran 1930). *Cumhuriyet*, s.1.
- Yunan Meclisi İtilafnameyi Herşeye Rağmen Kabul Edecek. (24 Haziran 1930). *Cumhuriyet*, s. 2.
- Yunan Meclisi'nde. (18 Haziran 1930). *Cumhuriyet*, s. 3.
- Papa Eftim Efendi İle Patrikhane Barıştılar Mı, Ne Oldu. (25 Şubat 1931). *Yeni Gün*, s. 3.
- Türk-Yunan İtilafı Dün Tasdik Edildi. (14 Şubat 1931). *Yeni Gün*, s. 2.
- Yunanistan Yüz Senede Ne Kadar Büyüdü. (9 Şubat 1931). *Yeni Gün*, s. 10.

Web Adresleri:

Aynaroz. Erşim:

<http://www.parlement.gr/politeuma/syntaxma.pdf> [16 Mart 2010]

Mihalakopulos. Erşim:

<http://www.el.wikipedia.org> [5 Ocak 2010]

Mihalakopulos. Erşim:

<http://www.sansimera.gr/biographies/266> [5 Ocak 2010]

Yunanistan Anayasası. Erişim:

<http://www.parlement.gr/politeuma/syntaxma.pdf> [16 Mart 2010]

Yunan Tarihçilerinin Gözüyle 1930 Türk-Yunan Dostluk Antlaşması ve Venizelos'un Bu Sürece Katkıları

EKLER

Dönemin Türk ve Yunan basınında yer almış karikatürlerden örnekler:

Muhacir Rumların pişmiş aşı su katmalarına rağmen Yunanlılar itilafı tasdik ettiler!

-Merak etme Paşam, bunların döktüğü su bizim çorbanın tadını bozmaz!..

Yunanistan: - Bu güzel kuşu tüfekte mi yakaladın?

Venizelos: -Hayır yavrum, tatlı dille... O'nu İsmet Paşa hediye etti.